

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
Кафедра економіки та підприємництва
імені професора І.М. Брюховецького

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь – «Магістр»

**на тему: «Конкурентоспроможність аграрного
підприємства та шляхи її підвищення»**

Виконав:

Карпенко Ярослав В'ячеславович
студент спеціальності
076«Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність»
ОП «Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність»

Керівник:

Ковальова Ольга Михайлівна
к.е.н., доцент кафедри економіки та
підприємництва імені професора
І.М. Брюховецького

Рецензент:

Касьяненко Тетяна В'ячеславівна
к. е. н., доцент кафедри фінансових технологій і
підприємництва Сумського державного
університету

Суми - 2023

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет

Економіки і менеджменту

Кафедра

Економіки та підприємництва імені
професора І.М. Брюховецького

Освітній ступінь

Магістр

Спеціальність

076 «Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність» ОП «Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність»

Затверджую:

Завідувач кафедри

С.І. Терещенко

« ____ » _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Карпенку Ярославу В'ячеславовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: Конкурентоспроможність аграрного підприємства та шляхи її підвищення

2. База практичного дослідження:

СВК «Агрофірма «Перше травня» Сумського району Сумської області

керівник роботи **Ковальова Ольга Михайлівна, к.е.н., доцент**

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від

« ____ » _____ 2022 р. № ____

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи) «18» грудня 2023 року

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

наукова, спеціальна та періодична література з питань вивчення сутності

конкурентоспроможності аграрного підприємства, статистичні збірники України,

звітність об'єкта дослідження, інформація з мережі Інтернет, зокрема з офіційного сайту

Державної служби статистики України.

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

- дослідження сутності конкурентоспроможності аграрного підприємства;

- здійснення економічного аналізу внутрішніх передумов та чинників конкурентоспроможності підприємства – бази дослідження;

- здійснення оцінки рівня конкурентоспроможності СВК за матричним методом;

- виявлення резервів та обґрунтування основних шляхів підвищення конкурентоспроможності СВК;

- розрахунок економічного ефекту від запропонованих заходів з підвищення конкурентоспроможності для підприємства – бази дослідження

6. Дата видачі завдання

05 грудня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів підготовки кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення та затвердження теми дослідження, складання плану – графіку виконання роботи	грудень 2022 р.	
2.	Підбір та аналіз літературних джерел, підготовка першого теоретичного розділу	січень 2023 р. – травень 2023 р.	
3.	Збір аналітичної інформації, обробка результатів дослідження та підготовка другого розділу роботи	червень-серпень 2023 р.	
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи	вересень - листопад 2023 р.	
5.	Підготовка висновків, пропозицій та узгодження з керівником	листопад 2023 р.	
6.	Перевірка на автентичність, опрацювання зауважень керівника.	04 грудня 2023 р.	
7.	Підготовка кінцевого варіанту кваліфікаційної роботи	08 грудня 2023 р.	
8.	Рецензування кваліфікаційної роботи	04-07 грудня 2023 р.	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі, деканат	18 грудня 2023 р.	
10.	Підготовка доповіді, презентації до кваліфікаційної роботи та її попередній захист	04 грудня-21 грудня 2023 р.	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	22 грудня 2023 р.	

Студент _____

Карпенко Я.В.

Керівник роботи _____

Ковальова О.М.

Перевірку на автентичність проведено. _____

Баранік Н.М.

Кваліфікаційна робота допущена до захисту _____

Лищенко М.О.

АНОТАЦІЯ

Карпенко Я.В. «Конкурентоспроможність аграрного підприємства та шляхи її підвищення».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» ОП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – СНАУ. Суми, 2023. – Рукопис.

Автором на основі вивчення літературних джерел зроблено акцент на важливості ролі аграрної галузі в економіці країни, оскільки, навіть в умовах війни, ця галузь забезпечує надходження валютних коштів; поглиблено характеристики конкурентоспроможності та здійснено SWOT-аналіз конкурентоспроможності аграрної галузі України.

Наведено загальноекономічну характеристику підприємства, на базі якого проводилося дослідження конкурентоспроможності. Відмічено, що підприємство займається виробництвом зернових та зернобобових, соняшнику, молока та продукції вирощування великої рогатої худоби й свиней, для здійснення чого забезпечене основними ресурсами. Відмічено, що після початку війни показники ефективності зменшилися.

Проаналізовано внутрішні передумови та чинники конкурентоспроможності підприємства, на основі чого зроблено такі висновки: підприємство забезпечене всіма необхідними ресурсами для здійснення сільськогосподарської діяльності, однак щодо основних засобів, то рівень їх зносу дуже великий і перевищує 76%, а сума інвестицій в оновлення засобів значно скоротилася; мотивація персоналу на низькому рівні через низьку заробітну плату; в структурі посівних площ присутні низько доходні та збиткові культури (ячмінь, горох); урожайність культур (ячмінь, горох, соняшник) та продуктивність тварин (молоко, відгодівля свиней) зменшилася; ефективність використання всіх ресурсів значно погіршилася і в 2022 році підприємство стало збитковим.

В роботі була здійснена оцінка конкурентоспроможності підприємства за матричними методом, що дало змогу виявити такі слабкі та сильні сторони кожного підприємства.

До слабких сторін СВК «Агрофірма «Перше травня» слід віднести: вихід зерна, вихід валової продукції та чистого прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських земель; фондоозброєність, коефіцієнт придатності та сума інвестицій на придбання нових основних засобів; рівень продуктивності праці та вихід вартості продукції в розрахунку на 1 грн фонду оплати праці; рівень рентабельності господарської діяльності.

За результатами оцінки конкурентоспроможності підприємству запропоновано: удосконалити структуру посівних площ шляхом відмови від вирощування збиткового гороху та впровадження у виробництво сої; здійснити оновлення складу основних засобів шляхом придбання нової сучасної техніки; підвищити урожайність сільськогосподарських культур. Для придбання техніки запропоновано взяти кошти у кредит.

Для визначення ефекту від запропонованих заходів було здійснено два прогнози: оптимістичний та песимістичний.

За оптимістичним сценарієм підприємство зможе отримати чистий прибуток навіть незважаючи на те, що виникнуть великі фінансові витрати на погашення кредиту. Рівень рентабельності складе 11,1%, хоч і менше, ніж фактичний показник, однак всі витрати, включно з фінансовими, будуть покриті, а чистий прибуток буде меншим від фактичного всього на 7%, тобто запропоновані заходи є доцільними до впровадження, оскільки ефективність господарської діяльності не зменшилася, а в перспективі навіть покращиться. За песимістичним сценарієм валовий прибуток після впровадження заходів буде у 2,9 рази більшим, ніж фактичний. Однак через необхідність оплачувати кредит підприємство отримає чистий збиток. Встановлено, що якщо розвиток підприємства буде здійснено за оптимістичним сценарієм, то воно зможе погасити фінансові витрати в сумі та вийти в плюс вже на першому році.

Визначено, що запропоновані заходи обумовлюють і підвищення конкурентоспроможності підприємства. Всі показники конкурентоспроможності, окрім рівня рентабельності, значно покращаться. Зменшення рівня рентабельності обумовлено тим, що необхідно погашати кредит, після сплати якого зросте чистий прибуток та рівень рентабельності. При порівнянні показників аналізованого підприємства з показниками підприємств-конкурентів відмічаємо, що все ж таке воно ще буде відставити від них, подолання чого стане можливим після сплати кредиту в перспективі.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, аграрне підприємство, оцінка конкурентоспроможності, напрями підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства, рентабельність, ефективність; матричний метод.

SUMMARY

Karpenko Ya.V. «Competitiveness of an agricultural enterprise and ways to increase it».

Qualification work for the degree of «Master» in the specialty 076 «Entrepreneurship, trade and exchange activity» OP «Entrepreneurship, trade and exchange activity». - Sumy National Agrarian University. Sumy 2023. - Manuscript.

The author, based on the study of literary sources, emphasized the importance of the role of the agricultural sector in the country's economy, since, even in wartime, this sector ensures the receipt of foreign exchange funds; the characteristics of competitiveness were deepened and a SWOT analysis of the competitiveness of the agricultural sector of Ukraine was carried out.

The general economic characteristics of the enterprise, on the basis of which the competitiveness research was conducted, are given. It is noted that the enterprise is engaged in the production of cereals and legumes, sunflower, milk

and cattle and pig breeding products, for which it is provided with basic resources. It was noted that after the start of the war, efficiency indicators decreased.

The internal prerequisites and factors of the enterprise's competitiveness were analyzed, based on which the following conclusions were drawn: the enterprise is provided with all the necessary resources for carrying out agricultural activities, however, in terms of fixed assets, their level of wear and tear is very high and exceeds 76%, and the amount of investments in the renewal of assets has significantly decreased; staff motivation at a low level due to low wages; in the structure of sown areas there are low-income and unprofitable crops (barley, peas); crop yield (barley, peas, sunflower) and animal productivity (milk, fattening pigs) decreased; the efficiency of the use of all resources significantly deteriorated and in 2022 the enterprise became unprofitable.

The work evaluated the competitiveness of the enterprise using the matrix method, which made it possible to identify such weak and strong points of each enterprise.

Weaknesses of "Agrofirma "Pershe Mayi"" SSC should include: yield of grain, yield of gross products and net profit per 100 hectares of agricultural land; capital adequacy, suitability ratio and the amount of investments for the purchase of new fixed assets; the level of labor productivity and output value of products calculated per UAH 1 of the wage fund; the level of profitability of economic activity.

According to the results of the assessment of competitiveness, the enterprise is offered: to improve the structure of sown areas by abandoning the cultivation of unprofitable peas and introducing soybeans into production; update the composition of fixed assets by purchasing new modern equipment; to increase the yield of agricultural crops. For the purchase of equipment, it is suggested to borrow funds.

To determine the effect of the proposed measures, two forecasts were made: optimistic and pessimistic.

In an optimistic scenario, the company will be able to make a net profit even though there will be large financial costs for repaying the loan. The level of profitability will be 11.1%, although less than the actual indicator, but all expenses, including financial ones, will be covered, and the net profit will be less than the actual one by only 7%, that is, the proposed measures are expedient for implementation, since the efficiency of economic activity has not decreased, and will even improve in the future.

Under the pessimistic scenario, the gross profit after the implementation of the measures will be 2.9 times greater than the actual one. However, due to the need to pay the loan, the company will receive a net loss.

It has been established that if the development of the enterprise is carried out according to an optimistic scenario, it will be able to pay off the financial costs in the amount and turn a profit already in the first year.

It was determined that the proposed measures also increase the competitiveness of the enterprise. All indicators of competitiveness, except the

level of profitability, will improve significantly. The decrease in the level of profitability is due to the fact that it is necessary to repay the loan, after which the net profit and the level of profitability will increase. When comparing the indicators of the analyzed enterprise with the indicators of competing enterprises, we note that it will still lag behind them, which will be overcome after the loan is paid in the future.

Key words: competition, competitiveness, agrarian enterprise, assessment of competitiveness, directions for increasing the competitiveness of an agrarian enterprise, profitability, efficiency; matrix method.

ЗМІСТ

	ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	12
РОЗДІЛ 2	ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ ПЕРЕДУМОВ ТА ЧИННИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВК «АГРОФІРМА «ПЕРШЕ ТРАВНЯ»	23
2.1	Загальна організаційно-економічна характеристика підприємства	23
2.2	Аналіз використання основних ресурсів підприємства, як чинників конкурентоспроможності	29
2.3	Аналіз ефективності господарської діяльності, як індикатора конкурентоспроможності СВК	38
РОЗДІЛ 3	ОБҐРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВК «АГРОФІРМА «ПЕРШЕ ТРАВНЯ»	48
3.1	Оцінка рівня конкурентоспроможності СВК	48
3.2	Основні шляхи підвищення конкурентоспроможності СВК	56
3.3	Розрахунок економічного ефекту від запропонованих заходів з підвищення конкурентоспроможності СВК	62
	ВИСНОВКИ	68
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
	ДОДАТКИ	78
	Додаток А. Звітність підприємства	79

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах діяльність аграрних підприємств відбувається в конкурентному середовищі, що значно впливає на показники ефективності функціонування окремого аграрного підприємства. Отже, визначення тенденцій розвитку вітчизняних аграрних підприємств і механізму конкурентної стратегії набуває в сучасних умовах надзвичайно важливого значення. Зокрема, мають бути вирішені проблеми низької конкурентоспроможності аграрних підприємств, виявленні й залученні фактори її підвищення та розроблений організаційний механізм конкурентної стратегії. Все це свідчить про актуальність теми дослідження.

Проблемі вивчення конкурентоспроможності підприємства присвячені численні публікації вчених, таких як: Вініченко І.І. та ін. [1], Гомза В.М. [2], Грабовський Р. та ін. [3], Демчук Н.І., та ін. [5], Желуденко К.В. [6], Зось-Кіор М.В., та ін. [7], Даниленко А.С. та ін. [10], Леськів Г.З. [13], Малік М.Й. [15], Патика Н.І. [18], Протосвіцька О.І. [20], Gryshova I. Y. [28], Naegan D.B. [29], Markovics K. [30], Samira Shahmansouri та ін. [31], Uzhva A. M. [32] та багатьох інших. Однак залишається ще багато невирішених проблем, зокрема щодо оцінки та пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне дослідження, аналіз та обґрунтування напрямів підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства.

Відповідно до визначеної мети в роботі поставлено такі **завдання**:

- дослідження сутності конкурентоспроможності аграрного підприємства;
- здійснення економічного аналізу внутрішніх передумов та чинників конкурентоспроможності підприємства – бази дослідження;
- здійснення оцінки рівня конкурентоспроможності СВК за матричним методом;

- виявлення резервів та обґрунтування основних шляхів підвищення конкурентоспроможності СВК;

- розрахунок економічного ефекту від запропонованих заходів з підвищення конкурентоспроможності для підприємства – бази дослідження.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні аспекти підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства.

Об’єкт дослідження – конкурентоспроможність та напрями її підвищення в СВК «Агрофірма «Перше травня».

Елементами наукової новизни є: поглиблено характеристики конкурентоспроможності та здійснено SWOT-аналіз конкурентоспроможності аграрної галузі України; на основі оцінки рівня конкурентоспроможності СВК за матричним методом виявлено резерви та запропоновано напрями підвищення конкурентоспроможності підприємства, зокрема освоєння виробництва сої та придбання набору сучасної техніки; здійснено розрахунок економічного ефекту від запропонованих заходів з підвищення конкурентоспроможності СВК.

Практичне значення. Основні положення та пропозиції за результатами дослідження, зокрема, результати оцінки рівня конкурентоспроможності СВК за матричним методом, запропоновані напрями та розрахунки економічного ефекту від запропонованих заходів з підвищення конкурентоспроможності можуть бути використані працівниками та спеціалістами СВК «Агрофірма «Перше травня» для проектування подальшого розвитку кооперативу.

Методи дослідження. В основу теоретичних і методологічних підходів дослідження покладено діалектико-матеріалістичний метод пізнання і системний підхід вивчення конкурентоспроможності підприємства.

Дослідження виконане з використанням наступних методів: *абстрактно-логічного* (при узагальненні та поглибленні теоретичних основ сутності конкурентоспроможності аграрного підприємства, формулювання висновків); *економіко-статистичного* (при аналізі чинників та передумов

конкурентоспроможності об'єкта дослідження); *порівняння* (при порівнянні показників за досліджуваний період, а також при порівнянні фактичних та проектних показників); *бального метод*, як різновиду *матричного методу* для здійснення оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств; *методу оцінки «Квадрат потенціалу»* при узагальненні результатів оцінки за матричними методом; *методу експертних оцінок* при визначенні коефіцієнтів вагомості; *розрахунково-конструктивного* (при розрахунку економічного ефекту від запропонованих заходів з підвищення конкурентоспроможності).

Інформаційною базою дослідження є наукова, спеціальна та періодична література з питань вивчення сутності конкурентоспроможності аграрного підприємства, статистичні збірники України, звітність об'єкта дослідження, інформація з мережі Інтернет, зокрема з офіційного сайту Державної служби статистики України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи доповідалися і пройшли апробацію на VI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 30 – 31 травня 2023 р.); на Міжнародній конференції «Управління бізнес-процесами та технологічними інноваціями в сучасних умовах та в післявоєнний період» (м. Київ, 10-11 жовтня 2023р.).

Публікації. За результатами опубліковано 2 наукові праці.

Структура і обсяг роботи. Основний зміст роботи викладений на 77 сторінках комп'ютерного набору. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел з 32 найменувань і додатків. Кваліфікаційна робота містить 34 таблиці, 2 рисунки, 1 формулу та 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Однією з головних ознак ринкової економіки є наявність конкуренції між товаровиробниками, вона є головною рушійною силою взаємовідносин між ними. Чим більше товаровиробників на ринку, тим гостріший ступінь конкурентної боротьби між ними. В результаті конкурентної боротьби не лише «виживають» найсильніші, а й покращується якість продукції, від чого, безумовно, виграє споживач. А сама якість є конкурентною перевагою підприємства. Отже, підприємство, яке здатне вистояти в конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках, спроможне здобути та утримати «власного споживача» на ринку та стати успішним учасником або, навіть переможцем, у такому змаганні. Позитивним наслідком конкурентної боротьби є підвищення рівня господарської активності, покращення якості продукції, розширення її асортименту, зниження собівартості і стабілізація економічного зростання [1, 13].

Слід відмітити, що останнім часом, з появою на вітчизняному ринку великої кількості нових вітчизняних підприємств та іноземних компаній, конкуренція значно посилилася. Тому актуальність теми дослідження напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємства є актуальною.

В перекладі з латинської, конкуренція (від лат. *concurere* - зіштовхуюсь) означає економічне суперництво між окремими товаровиробниками (продавцями) продукції, робіт чи послуг за можливості задоволення більшої частини ринку, задоволення більшої кількості споживачів та отримання більшого прибутку. Ринкові відносини обов'язково передбачають наявність конкуренції. Таким чином, конкуренція являє собою боротьбу між товаровиробниками аналогічної продукції за споживача та

отримання якомога більшого прибутку. Конкуренція є, як ми вже відмітили, рушійною силою для розвитку ринку товарів і послуг[11].

В ринковій економіці конкуренція виконує важливі функції, зокрема:

- функцію регулювання, коли в результаті конкурентної боротьби перемагає той підприємець, який виробляє продукцію, якій віддають перевагу більшість споживачів;
- функцію мотивації, коли прибуток отримує той, хто виготовляє більш якісну продукцію з меншими витратами;
- функцію контролю, коли конкуренція контролює та обмежує економічну діяльність неефективних, збиткових підприємств [19].

Таким чином для перемоги в конкурентній боротьбі, конкуренція зобов'язує підприємства створювати товар чи послугу високої якості, що будуть конкурентоспроможними на ринку. Отже, критерієм адаптації підприємства до нестабільних ринкових умов господарювання є рівень конкурентоспроможності продукції, що вони виробляють, та безпосередньо їхньої конкурентоспроможності, як суб'єкта діяльності. Відповідно, потрібно вивчати взаємозв'язок між глобальною конкурентоспроможністю країни в цілому, окремих підприємств, окремих товарів. Однак, тематика даної роботи присвячена вивченню конкурентоспроможності підприємства.

Конкурентоспроможність підприємства - це властивість об'єкта, яку можна характеризувати ступенем задоволення потреб споживачів порівняно з аналогічними підприємствами, що діють на певному ринку. Конкурентоспроможність визначає здатність підприємства витримувати конкурентну боротьбу порівняно з аналогічними підприємства на внутрішньому чи зовнішньому ринках.

Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І., визначають не просто конкурентоспроможність підприємства, а конкурентоспроможність потенціалу підприємства, яку характеризують як комплексну порівняльну характеристику, «яка відображає рівень переважання сукупності показників оцінки можливостей підприємства, що визначають його успіх на певному

ринку за певний проміжок часу стосовно сукупності аналогічних показників підприємств-конкурентів» [26, с.53].

Конкурентоспроможність підприємства є комплексним, багатограним поняттям, оскільки високий рівень конкурентоспроможності є запорукою ефективної взаємодії всіх складових підприємства (виробництва, персоналу, маркетингу, менеджменту, фінансів, інновацій та ін.

Конкурентоспроможність підприємства не є перманентною характеристикою конкретного підприємства. Вона визначається лише у порівнянні з іншими, аналогічними, підприємствами-конкурентами. Конкурентоспроможність може змінюватися у часі і є не абсолютною, а відносною величиною. Підприємство може бути конкурентоспроможним в своїй галузі на внутрішньому ринку й бути неконкурентоспроможним на зовнішніх ринках або бути більш конкурентоспроможним відносно одного конкурента і неконкурентоспроможним відносно іншого.

Отже, конкурентоспроможність є змінною характеристикою, вона залежить не лише від стану конкретного підприємства, а й від аналогічних параметрів інших підприємств-конкурентів. Конкурентоспроможність залежить від змін, що відбуваються у зовнішньому середовищі та в середині самого підприємства. Вона формується в певний момент часу за умов функціонування на ринку певної кількості підприємств і змінюється в результаті появи нового підприємства на ринку. [12, 14].

Таким чином, конкурентоспроможність підприємства є багатограним явищем, що враховує не лише якісні та цінові характеристики виробленої продукції, але й залежить від рівня менеджменту, управління фінансовими потоками, інвестиційної та інноваційної складової діяльності самого підприємства, а також від впливу зовнішніх чинників [10; 20; 23].

На основі всього вище зазначеного та аналізу інших літературних джерел можемо зобразити схематично основні характеристики конкурентоспроможності підприємства (рис.1.1.).

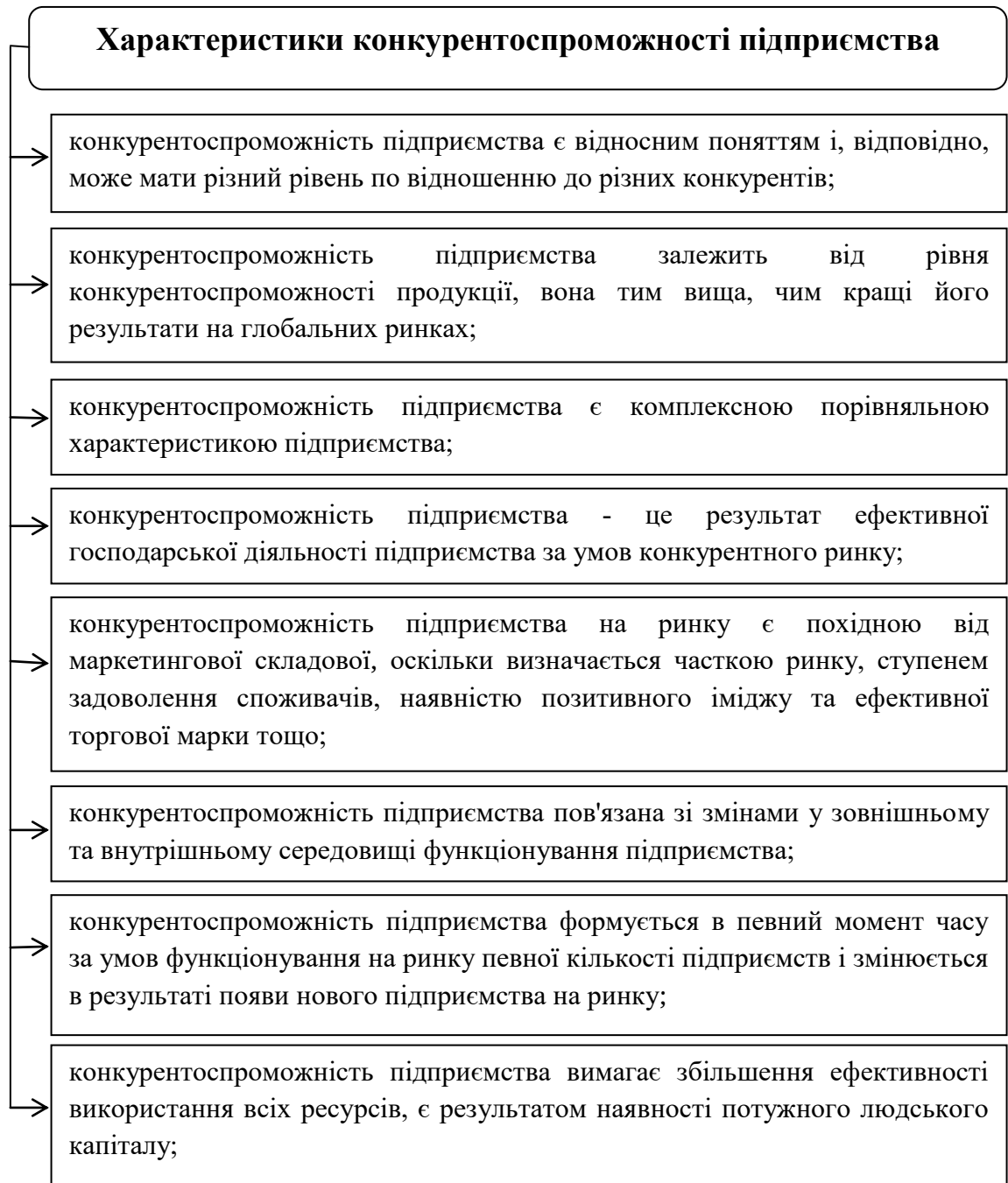

Рисунок 1.1 – Характеристики конкурентоспроможності підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [1, 11, 12, 13, 14, 20, 23, 26].

Що стосується аграрного ринку, то з розвитком ринкових відносин значно посилилася конкуренція і між аграрними підприємствами, що висуває підвищені вимоги до господарської діяльності аграрних підприємств. Це свідчить про те, що питання зміцнення конкурентоспроможності є актуальним і для підприємств аграрного сектору.

Ринкові умови господарювання в сільському господарстві обумовили появу багатьох негативних явищ як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. На зниження конкурентоспроможності й ефективності діяльності аграрних підприємств значно впливають такі зовнішні фактори, як: політична нестабільність, конкуренція з боку іноземних виробників сільськогосподарської продукції, відсутність належної державної підтримки вітчизняних аграріїв, зменшення попиту на сільськогосподарську продукцію внаслідок зменшення платоспроможного попиту тощо. Серед негативних внутрішніх факторів можна відмітити: скорочення обсягів виробництва аграрної продукції та зниження її якості, слабка матеріально-технічна база аграрних підприємств, низький рівень інвестиційної привабливості та інноваційних впроваджень, невміння багатьох керівників використовувати сучасні технології менеджменту тощо. Також великою проблемою залишається невідповідність вітчизняної аграрної продукції вимогам аграрного ринку Європи та міжнародним стандартам якості. Внаслідок чого вітчизняні аграрні підприємства не можуть вийти на закордонні ринки з багатьма видами сільськогосподарської продукції. Все вказане свідчить про необхідність дослідження питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних товаровиробників, захисту їх інтересів на зовнішніх ринках та стратегічного розвитку аграрної галузі України [1].

Відмітимо, що конкурентоспроможність аграрних підприємств має свої особливості, що пов'язано зі специфічними рисами сільського господарства, видом економічної діяльності аграрного підприємства, природно-кліматичними та регіональними особливостями ведення сільськогосподарської діяльності, з рівнем використання земельних та інших природних ресурсів, зі спеціалізацією, з тривалістю виробничого циклу, великою кількістю товаровиробників та значним рівнем конкуренції на аграрному ринку [6, с.34].

У зв'язку з вказаними особливостями слід розібратися з поняттям конкурентоспроможності аграрного підприємства.

Вчені під конкурентоспроможністю аграрних підприємств розуміють здатність суб'єктів економічної діяльності сільськогосподарської галузі адаптуватися до нестабільних ринкових умов господарювання, використовуючи свої конкурентні переваги, і перемогти в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, завдяки підвищенню ефективності використання земельних, трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів. При цьому задовольняти потреби споживачів найбільш повною мірою шляхом постійного моніторингу ситуації на ринках сільськогосподарської продукції та вміння швидко реагувати на зміну кон'юнктури ринку [15, 17].

Конкурентоспроможність підприємства характеризується можливістю забезпечувати випуск і реалізацію продукції, яка за своїми ціновими та неціновими факторами привабливіша, ніж продукція підприємств-конкурентів, використовуючи конкурентні переваги й потенційні можливості для забезпечення конкурентоспроможності продукції у майбутньому при зміні ринкової ситуації та попиту споживачів [16].

Конкурентоспроможність аграрних підприємств визначається внутрішніми і зовнішніми чинниками.

До внутрішніх чинників відносять:

- рівень кваліфікації та ефективність використання персоналу підприємства;
- рівень матеріально-технічного забезпечення та ефективність використання всіх складових ресурсного потенціалу;
- стратегічна спрямованість діяльності та наявність ефективної підприємницької стратегії розвитку;
- наявність ефективної системи управління, здатної забезпечити ефективність організації виробництва;
- можливість поглиблення спеціалізації виробництва аграрної продукції;

- можливість здійснювати переробку сільськогосподарської на власних переробних потужностях та поставляти продукцію з більшим вмістом доданої вартості;
- фінансова стійкість та інвестиційні можливості підприємства та спроможність до впровадження інноваційно-інноваційних проектів;
- рівень інформаційного забезпечення;
- рівень активності маркетингової діяльності;
- ефективне управління виробництвом з акцентом на ресурсозбереження та використання інновацій [3, 5, 6, 7, 10, 20].

До зовнішніх факторів конкурентоспроможності аграрного підприємства відносять:

- конкурентоспроможність економіки країни загалом та імідж держави на міжнародних ринках;
- рівень економічного розвитку держави та політика підтримки вітчизняного товаровиробника;
- конкурентна політика держави та політика формування платоспроможного попиту в країні;
- стабільність політично-військової ситуації в державі та сталість політико-економічного розвитку;
- якість державного регулювання у вигляді досконалої прозорості та стабільної законодавчої бази, що відповідає міжнародним нормам права, відсутності корупції в країні тощо;
- економічні зв'язки з іншими країнами; експортно-імпортні відносини;
- система стандартизації та сертифікації продукції;
- державна політика в галузі інвестування, оподаткування, кредитування, фінансування, спрямована на зниження собівартості продукції товаровиробників;
- ступінь науково-технічного прогресу та впровадження інноваційних технологій в галузі інноваційно-інвестиційний клімат,

наявність патентованих технологій, частка витрат на науково-дослідні роботи, рівень екологізації виробництва; технологічний рівень використовуваного у виробництві обладнання тощо;

- тенденції економічного росту галузі;
- рівень зміни потреб покупців та їх платоспроможність;
- природно-кліматичні умови та природно-географічні умови: розміщення та рівень розвитку продуктивних сил суспільства, наявність джерел сировини; вартість ресурсів; кліматичні;
- розвиток інфраструктури: транспортної, систем комунікацій;
- соціокультурні фактори: культурні традиції, національні звичаї, менталітет мешканців країни [3, 6, 7, 10, 20].

На основі вивчення факторів впливу на конкурентоспроможність аграрних підприємств нами проведено SWOT-аналіз конкурентоспроможності аграрної галузі України, результати чого представлено в таблиці 1.1.

За результатними SWOT-аналізу конкурентоспроможності аграрної галузі України слід зробити висновок, що ліквідація слабких сторін та загроз галузі, а також використання сильних сторін та можливостей галузі може стати резервами для зміцнення конкурентоспроможності в майбутньому. Для цього, як бачимо, слід враховувати ряд чинників, а саме: зміни на міжнародних ринках продовольства; проведення поглиблених маркетингових досліджень на перспективу з урахуванням кон'юнктурних змін і впровадження новітніх технологій, удосконалення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників тощо.

На думку Вініченко І.І., Маховського Д.В., при розробці напрямів зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств основну увагу слід приділити стратегіям наступального характеру, спроможним вивести аграрні підприємства на новий рівень господарювання та забезпечити їм фінансову стійкість і платоспроможність та досягти основної мети їхньої діяльності – зростання ефективності господарювання [1].

Таблиця 1.1 - SWOT-аналіз конкурентоспроможності аграрної галузі України

СИЛИ (S)	СЛАБКОСТІ (W)
- найвищий рівень земле забезпечення серед європейських країн; - найродючіші ґрунти; - потенційна здатність українських земель до продовольчого забезпечення становить від 150 до 500 млн осіб; - значне оновлення останнім часом техніко-технологічної бази великими аграрними підприємствами; - значні позитивні зрушення в рослинництві та птахівництві (інвестиції у виробничі потужності, новітні технології); - значна концентрація природних ресурсів, особливо у вирощуванні зернових культур, що є важливим напрямком підвищення ефективності господарювання, отримання конкурентних переваг та нарощування експортного потенціалу.	- надмірна експлуатація земель в напрямку вирощування культур, що шкодять родючості але є високоприбутковими, може спричинити зменшення родючості в майбутньому, що поряд з безпекою для споживача вимагає уваги до безпеки навколишнього середовища; - скорочення числа зайнятих в аграрній галузі, низька здатність працівників до освоєння нових технологій; - неможливість впливати на ціну реалізації; - збитковість майже всіх галузей тваринництва, значне скорочення поголів'я тварин; - високий фізичний і моральний знос основних засобів у дрібних аграрних підприємствах; - незавершені процеси адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, - відсутність глибокої переробки аграрної продукції і як наслідок її сировинна орієнтація та незначна додана вартість товарної продукції; - недостатня кількість потужностей для зберігання окремих видів сільськогосподарської продукції; - неспроможність відстоювати та розвивати частку ринку, недостатньо кваліфікації для просування товару та небажання задовольняти споживача в повній мірі; - недостатній досвід менеджерів в оцінці рівня конкурентоспроможності товару та підприємства, вимог та умов доступу на іноземні ринки, просування українських товарів на ці ринки; низька здатність працівників до освоєння нових технологій;
МОЖЛИВОСТІ (O)	ЗАГРОЗИ (T)
- розширення сфери впровадження нових енергозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції; - зростання попиту на органічну продукцію; - горизонтальна кооперація дозволяє об'єднувати окремі господарства населення з метою поліпшення якості їх продукції, впровадження стандартів управління якістю, придбання сучасної техніки для заміни ручної праці, що значно впливатиме на рівень продуктивності; - значний розвиток інноваційних технологій, зокрема точне землеробство; - близькість основних ринків збуту; - розвинена транспортна інфраструктура (залізниця, дороги, порти); - постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти і альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів.	- нестабільність політичного й економічного середовища, військові події; - інфляція, низький рівень інформаційного забезпечення, - високий рівень конкуренції на міжнародних ринках і нестабільність конкурентних позицій вітчизняної сільськогосподарської продукції на них; - негативна демографічна ситуація, нерівномірний розподіл трудових ресурсів на території країни, старіння сільського населення; - відсутність прозорості угод на аграрному ринку, що призводить до циклічних цінових сплесків і непаритетного розподілу прибутків між сільськогосподарськими товаровиробниками й торговельними компаніями; - недостатній рівень розвитку товарних бірж; - низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи, що проявляється у високій вартості банківських кредитів та позик; - нерозвиненості в Україні сфери страхування кредитних та виробничих ризиків; - недостатня державна підтримка аграріїв; - недостатня та застаріла транспортна інфраструктура, низький рівень інституційної підтримки, - відсутність ефективних засобів захисту прав інтелектуальної власності, неефективність митних процедур тощо.

Джерело: складено автором на основі [1, 3, 4, 6, 7, 12, 16, 18, 20]

Основними шляхами підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є:

- впровадження дієвого механізму державної підтримки агропромислового комплексу шляхом оптимізації кількості та змісту державних цільових і бюджетних програм, поступового переходу від прямої фінансової підтримки аграрним підприємствам до сприяння розвитку сільської місцевості, ринкової інфраструктури аграрного ринку;
- створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в країні для розширення процесів внутрішнього та зовнішнього інвестування;
- впровадження механізму підтримки дрібних аграрних підприємств в процесах оновлення ними технічних засобів;
- забезпечення державою інформаційної підтримки та посилення дорадницьких послуг на регіональному рівні з питань маркетингу, менеджменту тощо;
- впровадження ефективних підприємницьких стратегій розвитку аграрних підприємств на основі вдосконалення організації виробництва та впровадження концепції маркетингу з метою вивчення потреб споживачів, аналізу конкурентів з метою впровадження ефективної рекламної політики, створення нової продукції ат поліпшення якісних характеристик продукції;
- організаційне, технічне й технологічне оновлення сільськогосподарського виробництва на інноваційних засадах;
- зростання ефективності використання наявного ресурсного потенціалу підприємств;
- зростання рівня мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств як рушія підвищення продуктивності праці та ресурсного потенціалу в цілому;
- посилення спеціалізації та концентрації виробництва з використанням ресурсозберігаючих технологій для дотримання вимог екологізації виробництва;

- поглиблення вертикальних та горизонтальних інтеграційних зв'язків між різними сферами агропромислового комплексу, формування кластерів з метою забезпечення переробки сільськогосподарської продукції та збільшення обсягів постачання на внутрішні та зовнішні ринки продукції з більшим вмістом додатної вартості;

- постійний моніторинг внутрішнього й зовнішнього ринків сільськогосподарської продукції для попередження загроз продовольчій безпеці країни [2, 5, 22, 23, 25, 27].

Зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств є одним з чинників забезпечення продовольчої безпеки України та світу.

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ ПЕРЕДУМОВ ТА ЧИННИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВК «АГРОФІРМА «ПЕРШЕ ТРАВНЯ»

2.1 Загальна організаційно-економічна характеристика підприємства

Сільськогосподарський виробничий кооператив «Агрофірма «Перше травня» знаходиться в центральній частині Сумського району. Відстань від обласного центру – м.Суми – становить 20 км. Центральний офіс кооперативу розташований в центрі села Великі Вільми, вул. Першотравнева, буд.17.

СВК «Агрофірма «Перше травня» зареєстровано 30.03.2000 року. Форма власності кооперативу - колективна. Директором СВК є Корольов Владислав Володимирович.

Підприємство розташоване в Лісостеповій зоні Сумської області, в другому агрокліматичному районі, який характеризується помірним кліматом з теплим літом при значній кількості вологи та не дуже холодною зимою з відлигами. Зима, як правила, наступає у другій декаді грудня. Зима характеризується нестійкою погодою, часто багатосніжна.

Рельєф господарства складний та неоднорідний. Велику роль у формуванні ґрунтів мають ґрунтові та поверхневі води, які в межах господарства залягають на різних глибинах. Характерними ґрунтами підприємства є чорноземи типові міцні малогумусні.

Загалом сукупність кліматичних факторів та рельєфу в районі розташування кооперативу сприятлива для здійснення сільськогосподарської діяльності.

У структуру сільськогосподарського кооперативу входять 3 відділки: сільськогосподарське відділення, пекарня та сирцех.

У сільськогосподарському відділі – 1 тракторна бригада, 3 ферми ВРХ і автогараж.

Силосховище розраховано на 2000 т силосу і сіносховища на 500 т сіна. Господарство має добре розвинуту шляхову мережу з твердим покриттям.

Розглянемо перелік основних постачальників та споживачів СВК «Агрофірми «Перше травня».

Таблиця 2.1 - Відомості про основних постачальників для СВК

Назва постачальника	Вид продукції чи послуг	Частка в загальному обсязі	Наявність альтернативних постачальників
ТОВ «УкрАгроком»	добрива	30	ТОВ «Українська агропромислова група»
ТОВ «ТД Укрросхим»		25	Компанія «Таго трейд»
ПП «Мінераліз»		45	
ТОВ Спектр – Агро	насіння	20	ТОВ «ІНКРІС-АГРО»
ТОВ Суми насіння		80	
Компанія «Байер»	отрутохімікати	40	ТОВ «ОДІН АГРО ТРЕЙД»
ТОВ «Спектр-Агро»		20	ТОВ «Агрозахист Суми»
Компанія «Нертус»		40	

Джерело: складено автором за даними СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.1, підприємство має надійних постачальників та має широкую альтернативу вибору у випадку виникнення проблем із постачанням. Зв'язки з вищеперерахованими постачальниками ведуться не перший рік та перевірені часом.

В наступній таблиці розглянемо інформацію про основних споживачів продукції СВК «Агрофірма «Перше травня».

Таблиця 2.2 - Відомості про основних споживачів продукції СВК

Назва споживачів	Вид продукції чи послуг	Частка в загальному обсязі, %
ТОВ Сумський молочний завод	Молоко	30
Власний сирцех		70
Компанія Зернотрейд	Зернові	15
Компанія Нібулон		50
Роменський елеватор		35
Компанія Кернел	Соняшник	60
Райс Агро	Соя	40

Джерело: складено автором за даними СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.2, підприємство створило диференційовану систему збуту продукції і не має проблем із реалізацією всієї виробленої продукції на підприємстві. Як бачимо, продукція рослинництва реалізуються переважно крупним агротрейдерам, зокрема компаніям Зернотрейд, Нібулон, Кернел, Райс Агро та іншим. Молоко переважно переробляється у власному сирцеху, а менша його частина, а саме 30%, реалізовується на Філію Сумський молочний завод ДП «Аромат».

Наступним етапом проаналізуємо склад та структуру товарної продукції кооперативу.

Таблиця 2.3 - Обсяг і структура товарної продукції СВК «Агрофірма»
«Перше травня»

Назва галузі та видів продукції	2020р.		2021р.		2022р.		В середньому за три роки	
	тис. грн.	пит. вага, %	тис. грн.	пит. вага, %	тис. грн.	пит. вага, %	тис. грн.	пит. вага, %
Зернові і зернобобові	14292,5	33,0	19044,2	36,2	13262,9	35,3	15533,2	34,9
в т.ч. пшениця	6707,6	15,4	11893,9	22,6	5742,1	15,3	8114,53	18,2
кукурудза на зерно	4306,3	9,9	3310,4	6,3	4775,1	12,7	4130,6	9,3
ячмінь	1549,1	3,5	2939,8	5,6	1710,2	4,6	2066,37	4,6
просо	356,3	0,82	-	-	-	0,0	118,767	0,3
горох	1373,3	3,1	900,1	1,7	1035,1	2,8	1102,83	2,5
Соняшник	6974,9	16,1	7989,7	15,2	5398,1	14,4	6787,57	15,3
Разом по рослинництву	22760,0	52,6	27033,9	51,4	18661	49,7	22818,3	51,3
Молоко	13450,7	31,0	16322,2	31,1	12212,2	32,5	13995	31,5
ВРХ (в живій вазі)	4419,2	10,2	7331	13,9	4026,6	10,7	5258,93	11,8
Свині (в живій вазі)	2595,7	5,9	1872,9	3,6	2659,4	7,1	2376	5,3
Інша продукція тваринництва (коні)	78,6	0,18	-	-	24,8	0,1	34,4667	0,1
Разом по тваринництву	20541,2	47,4	25526,1	48,6	18923	50,3	21663,4	48,7
Всього по господарству	43301,2	100	52560,1	100	37584	100	44481,8	100

Джерело: складено автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.3, загальна сума виручки по підприємству скоротилася на 13,3% і склала у 2022 році 37584 тис грн. Зменшення виручки відбулося майже по всіх видах продукції, окрім кукурудзи на зерно, ячменю та виробництва продукції вирощування свиней. Причиною стала війна,

внаслідок якої були затримки з посівами сільськогосподарських культур, що вплинуло на обсяг урожаю.

В структурі товарної продукції в середньому за три роки на галузь рослинництва припадає 51,3%, а на галузь тваринництва 48,7%. Серед рослинницької продукції найбільшу питому вагу займає пшениця 18,2% та соняшник 15,3%. Серед продукції тваринництва найбільша частка у молока – 31,5%.

Таким чином, в господарстві склалася спеціалізація з розвиненим виробництвом зернових та зернобобових, соняшнику, молока та продукції вирощування великої рогатої худоби. Аналіз даних свідчить, що основні і допоміжні галузі підібрані раціонально і в цілому дана спеціалізація відповідає природно-економічним умовам господарства.

Відмітимо, що кооператив має власні переробні підприємства: пекарню та сирцех, продукція яких продається серед населення навколишніх населених пунктів, а сир продається і на ринках м.Суми. Ці переробні підприємства ведуть звітність окремо від звітності про сільськогосподарську діяльність.

Наступним етапом проаналізуємо склад та структуру земельних ресурсів, які є основним засобом виробництва для аграрного підприємства.

Таблиця 2.4 - Склад та структура земельних ресурсів кооперативу

Види угідь	2020р.		2021р.		2022р.		Відхилення (+,-) 2021р до 2019р.	
	площа га	пит. вага,%	площа га	пит. вага,%	площа га	пит. вага,%	га	%
Всього с.-г. угідь	1992,5	100	1992,5	100	1987,6	100	-4,9	99,8
в т.ч. - рілля	1992,5	100	1992,5	100	1987,6	100	-4,9	99,8

Джерело: складено автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.4, земельна площа сільськогосподарських угідь в СВК «Агрофірма «Перше травня» за аналізований період дещо зменшилася у 2022 році, а саме на 4,9 га або на 0,2% і склала 1987,6 га.

Причиною стало закінчення терміну оренди у одного власника паю. Кооператив використовує повністю орендовані землі.

Вся земля в СВК розорана, площа ріллі дорівнює площі сільськогосподарських угідь, відповідно рівень розораності становить 100%, що свідчить про інтенсивне використання земельних ресурсів.

Для більш повної характеристики використання земельних угідь розглянемо структуру посівних площ кооперативу.

Таблиця 2.5 – Склад та структура посівних площ СВК

Назва культури	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	га	%	га	%	га	%
Зернові та зернобобові	1156	58,0	1112	55,8	1090	54,8
Пшениця озима та яра	629	31,5	586	29,4	636	32,0
кукурудза на зерно	221	11,0	264	13,3	214	10,7
ячмінь	184	9,2	177	8,9	150	7,5
просо	23	1,15	-	-	-	-
горох	99	4,9	85	4,3	90	4,5
Соняшник	176	8,8	210	10,5	182	9,2
Кормові культури	660	33,1	670	33,6	716	36,0
Разом	1992	100	1992	100	1988	100

Джерело: складено автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.5, найбільшу питому вагу в структурі посівних площ займають зернові та зернобобові 54,8%, з них 32% припадає на озиму та яру пшеницю. Позитивним є те, що в структурі посівних площ є кормові угіддя, які займають 36%, що на 3 п.п. більше, ніж у 2020 році. По-перше, підприємство забезпечує тваринництво кормами власного виробництва, а по-друге, за рахунок вирощування кормових культур відбувається дотримання сівоzmіни, що позитивно впливає на стан ґрунтів підприємства та їх родючість.

Наступним етапом аналізу використання земель є аналіз ефективності використання землі в аналізованому підприємстві. Всі показники ефективності використання земель поділяються на натуральні та вартісні. Результати розрахунків показників представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 - Показники економічної ефективності використання землі в господарстві

Показники	2020 р.	2021р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020р.
Натуральні показники				
Урожайність с.-г. культур, ц/га				
зернові і зернобобові	54,8	47,6	53,9	-0,9
пшениця озима	45,8	41,1	49,8	+4,0
кукурудза на зерно	90,6	78,8	105,3	+14,7
ячмінь	47,1	33,6	33,3	-13,8
горох	40,9	25,1	32,7	-8,2
соняшник	37,0	29,5	30,9	-6,1
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь:				
зернових та зернобобових	3147,5	2631,8	2956,0	-191,5
молока	1031,1	1068,2	941,2	-89,9
м'яса великої рогатої худоби	57,8	67,9	53,4	-4,4
Одержано на 100 га ріллі:				
зерна, ц	3178,3	2657,6	2956,0	-222,3
соняшнику	327,3	311,1	283,2	-44,1
м'яса свиней	25,7	21,4	26,3	+0,6
Вартісні показники				
Одержано на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.:				
валової продукції	2092,0	1976,8	1953,5	-138,5
товарної продукції	2342,5	2897,7	1890,5	-452,0
валового прибутку	657,4	894,9	197,5	-459,9
чистого прибутку (збитку)	257,9	465,2	-71,3	-329,2
Одержано на 100 га ріллі, тис. грн.:				
доходу від реалізації продукції рослинництва	2342,5	2897,7	938,7	-1403,5
Показники забезпеченості та інтенсивності використання землі				
Рівень розораності, %	100	100	100	-
Питома вага посівів в площі ріллі, %	100	100	100	-
Питома вага в площі ріллі посівів, %:				
- зернових культур	58,0	55,8	54,8	-3,2
- технічних культур	8,8	10,5	9,2	+0,4
- кормових культур	33,1	33,6	36,0	+2,9

Джерело: складено автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.6 свідчать, що урожайність зернових та зернобобових зменшилася на 0,9 ц/га і склала у 2022 році 53,9 ц/га. Таке зменшення

обумовлено зменшенням урожайності по гороху та ячменю. По пшениці озимій урожайність зросла на 4 ц/га, а по кукурудзі на зерно на 14,7 ц/га і була максимальною за аналізований період. Урожайність соняшнику зменшилася на 6,1 ц/га.

Зменшення урожайності переважно по всім культурам призвело до зменшення виходу майже всіх натуральних показників в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь та ріллі, окрім м'яса свиней.

Зменшення обсягів виробництва продукції призвело до зменшення виходу вартісних показників в розрахунку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь та ріллі. А замість прибутку, у 2022 році було отримано збиток.

Показники інтенсивності використання землі є занадто високими і становлять усі по 100%, що може спричинити зменшення родючості в майбутньому. Однак при цьому структура посівних площ є обґрунтованою, оскільки питома вага кожної з груп культур відповідає рекомендованим показникам.

Таким чином, натуральні та вартісні показники свідчать про значне зменшення ефективності використання землі в СВК «Агрофірма «Перше травня».

Окрім земельних ресурсів сільськогосподарське підприємство використовує ще й інші ресурси, зокрема основні та оборотні засоби, трудові ресурси, ефективність використання яких буде представлена в наступному підрозділі.

2.2 Аналіз використання основних ресурсів підприємства, як чинників конкурентоспроможності

Наступним важливим видом ресурсів, що обумовлює рівень конкурентоспроможності підприємства є основні та оборотні засоби.

Склад, структура, технічний стан основних засобів значною мірою

впливають на кінцеві результати діяльності підприємства, що в остаточному випадку впливає й на конкурентоспроможність. Адже, забезпеченість новим сучасним високопродуктивним устаткуванням може бути конкурентною перевагою для сучасного підприємства. А оптимальний склад та структура оборотних засобів обумовлюють безперебійність виробництва та впливають на забезпеченість підприємства обіговими коштами, що також визначає рівень конкурентоспроможності.

Проаналізуємо забезпеченість кооперативу основними засобами.

Таблиця 2.7 - Забезпеченість СВК основними засобами та ефективність їх використання

Показники	2020р	2021р.	2022р.	2022р. у % до 2020р.
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	15881,5	15424,7	13503,0	85,0
Вартість ВП в співставних цінах 2016 р., тис. грн.	42090,8	39772,5	38836,1	92,2
Середньорічна чисельність робітників, осіб	140	132	120	85,7
Фондозабезпеченість на 100 га, тис. грн.	797,1	774,1	679,2	85,2
Фондоозброєність, тис. грн.	113,4	116,8	112,5	99,2
Фондовіддача	2,7	2,6	2,9	107,4
Фондоємність	0,4	0,4	0,3	75,0
Вироблено вартості реалізованої продукції на 1-го середньооблікового працівника, тис. грн.	300,6	301,3	323,6	107,7

Джерело: розраховано автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.7, середньорічна вартість основних виробничих фондів зменшилася через їх списання та виведення з експлуатації. В результаті фондозабезпеченість та зменшилася на 15%. Фондоозброєність залишилася майже без змін, оскільки одночасно із зменшенням вартості основних засобів зменшилася і чисельність працівників.

Однак, незважаючи на зменшення вартості основних засобів та зменшення забезпеченості ними, фондовіддача зросла на 7,4% через різні темпи скорочення вартості продукції та фондів. Відповідно фондоємність

зменшилася. При цьому продуктивність праці зросла на 7,7%.

Таким чином, показники ефективності використання основних фондів покращилися, однак це сталося через різні темпи скорочення вартості продукції та фондів і не може свідчити про покращення їхнього використання.

В таблиці 2.8 проаналізуємо динаміку руху та якісного складу основних засобів кооперативу.

Таблиця 2.8 - Показники руху і якісного складу основних засобів

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2022р. від 2020р.	
				натурал одиниць	%
Первісна вартість основних виробничих фондів на початок року, тис. грн.	45117	46816	50100	4983	111,0
Надійшло ОВФ за рік, тис. грн.	2056	3640	650	-1406	31,6
Вибуло ОВФ за рік, тис. грн.	357	356	1438	1081	402,8
Первісна вартість основних виробничих фондів на кінець року, тис. грн.	46816	50100	49312	2496	105,3
Нараховано амортизації, тис. грн.	3230	3237	4726	1496	146,3
Сума зносу, тис. грн	28851	31887	37910	9059	131,4
Коефіцієнт надходження	0,05	0,08	0,03	-0,02	60,0
Коефіцієнт вибуття	0,01	0,01	0,03	0,02	300,0
Коефіцієнт зростання	1,04	1,07	0,98	-0,06	94,2
Коефіцієнт оновлення	0,04	0,07	0,01	-0,03	25,0
Рівень зношення, %	61,63	63,65	76,88	15,25	124,7
Рівень придатності, %	38,37	36,35	23,12	-15,25	60,3
Питома вага активної частини,%	75,0	75,9	76,2	1,2	

Джерело: розраховано автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.8, в СВК у 2022 році значно зменшилася вартість фондів, що надійшли, і значно зросла вартість фондів, що вибули. Причиною вибуття стало списання та виведення з експлуатації зношених. А нових засобів майже не купували через військові події та нестачу коштів. Відповідно на 31,4% зросла сума нарахованого зносу, коефіцієнт зносу зріс на 24,7% і склав у 2022 році 76,88%, що значно перевищує допустиму норму, яка становить не більше 50%. Відповідно коефіцієнт придатності зменшився і склав всього 23,12%. Коефіцієнт оновлення та коефіцієнт зростання також зменшилися.

Таким чином, такий значний рух в сторону вибуття основних засобів, а також дуже велике значення коефіцієнту їх зносу, свідчить про значне погіршення їх технічного стану, що може загрожувати технічній безпеці кооперативу та негативно позначатися на рівні конкурентоспроможності.

Далі розглянемо склад технічних засобів у кооперативі.

Таблиця 2.9 – Склад технічних засобів СВК

Показники	2020р.	2021р.	2022р	Відхилення, (+,-)
Всього тракторів	34	34	33	-1
Автомобілі вантажні, шт.	17	17	17	-
Причепи та напівпричепи	16	16	16	-
Плуги	13	13	14	+1
Культиватори	14	14	14	-
Борони	221	221	220	-1
у т.ч. дискові	6	6	6	-
Машини посівні та для садіння	15	15	15	-
з них сівалки	14	14	14	-
картоплесаджалки	1	1	1	-
Розкидачі гною і добрив	8	8	9	+1
Машини для захисту сільськогосподарських культур	2	2	2	-
Сінокосарки	4	4	4	-
Жатки валкові	3	3	3	-
Прес-пакувальники, включаючи прес-підбирачі	4	4	5	+1
Комбайни зернозбиральні	4	4	4	-
Комбайни кормозбиральні, включаючи причіпні	4	4	4	-
Комбайни картоплезбиральні й картоплекопачі	1	1	1	-
Техніка для післяурожайних робіт (молотарки, зерноочисні машини, сортувальні і калібрув.машини)	3	3	3	-
Доїльні установки	4	4	4	-
Доїльні апарати	34	34	34	-
Очищувачі-охолоджувачі молока	5	5	5	-
Молочні сепаратори	1	1	1	-
Машини і механізми для приготування кормів	1	1	1	-
Роздавачі кормів	6	6	6	-
Транспортери для прибирання гною	18	19	19	+1
Рівень механізації робіт в тваринництві, %				
доїння корів	100	100	100	-
подача води на фермах	100	100	100	-
очищення приміщення на фермах	80,0	80,0	80,0	-

Джерело: розраховано автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.9 свідчать, що кількість переважної частини технічних засобів залишилася без змін. Відбулося збільшення на одну одиницю таких

видів техніки, як плуги, розкидачі гною і добрив, прес-пакувальники, транспортери для прибирання гною. А зменшення на одну одиницю відбулося по тракторам та боронам через їх списання. Кількість тракторів становить 33 одиниці, кількість комбайнів становить по 4 одиниці зерно- та кормозбиральних та один картоплезбиральний комбайн. Кількість автомобілів становить - 17 одиниць. Таким чином кількість технічних засобів є задовільною для здійснення всіх видів сільськогосподарських робіт. Доїння корів повністю механізоване, подача води на фермах також повністю механізована, очищення приміщення на фермах частково механізовано. На підприємстві є гноетранспортери, однак частина гною та кормових проходів очищується тваринниками та операторами машинного доїння вручну. Таким чином рівень механізації у господарстві становить біля 80%. Це говорить про те, що всі процеси на фермах майже повністю механізовані.

Інноваційно-інвестиційна діяльність здатна значно зміцнити конкурентоспроможність підприємства. Проаналізуємо динаміку інвестицій в кооперативі.

Таблиця 2.10 – Динаміка капітальних інвестицій в СВК

Стаття активу балансу	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відношення 2022р. до 2020р., %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	
Придбання (виготовлення) основних засобів	1988	30,3	3632	40,8	656	95,8	33,0
Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів	4581	69,7	5269	59,2	29	4,2	0,6
Разом	6569	100	8901	100	685	100	10,4

Джерело: розраховано автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.10 свідчать, що у 2021 році порівняно з 2020 роком сума капітальних інвестицій значно зросла, як в придбання основних засобів, так і в придбання довгострокових біологічних активів. Це свідчило про те, що підприємство усвідомлювало позитивну роль інвестицій у підвищенні

конкурентоспроможності. Однак, в 2022 році темпи інвестицій значно скоротилися. Так, інвестиції у придбання основних засобів зменшилися у 2022 році порівняно з 2020 роком на 67%, у придбання довгострокових біологічних активів майже повністю припинилися. Загалом сума інвестицій скоротилася у 10 раз і склала всього 685 тис грн. у 2022 році проти 8901 тис грн у 2021 році. Причиною такого значного скорочення, звичайно, є військові події.

Не менш важливим ресурсом, що впливає на рівень конкурентоспроможності підприємства, є оборотні засоби, склад та структура яких представлено в наступній таблиці.

Таблиця 2.11 - Склад і структура оборотних засобів

Стаття активу балансу	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відношення 2021р. до 2019 р., %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	
Запаси	19341	50,0	22985	49,2	24522	47,8	126,8
готова продукція	387	1,0	345	0,7	292	0,6	75,5
Поточні біологічні активи	15498	40,0	15977	34,2	15319	29,9	98,8
Дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги	1548	4,0	1792	3,8	2169	4,2	140,1
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	269	0,7	286	0,6	350	0,7	130,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	1121	2,9	965	2,1	912	1,8	81,3
Гроші і їх еквіваленти	937	2,4	4716	10,1	8009	15,6	864,4
Разом	38714	100	46721	100	51274	100	132,4

Джерело: розраховано автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.11 свідчать, що вартість оборотних засобів зросла за три роки на 32,4% і склала у 2022 році 51274 тис грн. Причиною стало зростання цін на сировину, матеріали та інші ресурси, що входять до складу запасів, а також значне зростання суми грошей та їх еквівалентів, зокрема збільшилася сума коштів на рахунках у банку. За три роки частка цієї складової зросла з 2,4% до 15,6%, причиною чого є те, що в умовах війни кооператив не

витрачав кошти на виробничі потреби, а заощаджував.

В структурі оборотних коштів найбільшу питому вагу мають запаси – до 50%, а також поточні біологічні активи. Частка останніх зменшилася з 40% до 29,9%, однак залишилися на значному рівні. Невелика питома вага припадає на інші складові у складі оборотних активів. Така структура відповідає напряму спеціалізації аграрного підприємства, діяльність якого передбачає наявність значних виробничих запасів, зокрема насіння, пального, добрив, кормів тощо. Наявність поточних біологічних активів свідчить про те, що в даному кооперативу розвинене тваринництво.

Далі проаналізуємо ефективність використання оборотних коштів в СВК «Агрофірма «Перше травня».

Таблиця 2.12 - Показники економічної ефективності використання оборотних засобів в СВК

Показники	2020 р.	2021 р.	2022р.	Відхилення (+,-) 2022р. від 2020р.	
				натуральних одиниць	%
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	38714,0	46721,0	52675,0	13961	136,0
Доход від реалізації продукції, тис. грн.	47131,0	58301,0	44452,0	-2679	94,3
Коефіцієнт оборотності	1,2	1,2	0,8	-0,4	66,7
Коефіцієнт закріплення, грн.	0,8	0,8	1,2	+0,4	150,0
Тривалість 1 обороту, днів	299,8	292,5	450,0	+150,2	150,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	13,4	20,0	-2,7	-16,1 п.п.	-
Сума вивільнених (дод. залучених) оборотних засобів, тис. грн.	-	-1248,1	+19447,8	х	х

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.12 свідчать, що зростання середньорічної вартості оборотних засобів на 36% при одночасному зменшенні доходу від реалізації продукції на 5,7% обумовило зменшення показника оборотності з 1,2 оборотів до 0,8 оборотів за рік. Відповідно коефіцієнт закріплення зріс і склав 1,2 грн на кожну гривню реалізованою продукції замість 0,8 грн. Також збільшилася тривалість одного обороту з 299 днів до 450 днів. Замість рівня

рентабельності у 13,4% СВК «Агрофірма «Перше травня» отримало збитковість на рівні (2,7%). Таким чином ефективність використання оборотних засобів значно погіршилася у 2022 році, що обумовило додаткову потребу в оборотних засобах в сумі 19447,8 тис грн.

Отже, неефективне використання оборотних засобів негативно впливає на потенціал конкурентоспроможності СВК «Агрофірма «Перше травня».

Персонал підприємства є одним з найважливіших чинників конкурентоспроможності підприємства. Проаналізуємо використання цього ресурсу в СВК в наступній таблиці.

Таблиця 2.13 - Трудові ресурси та продуктивність праці в СВК

Показники	2020р.	2021 р.	2022 р.	2022 у % до 2020
Середньооблікова кількість працівників, чол.	140	132	120	85,7
із них: в рослинництві	49	43	40	81,6
в тваринництві	78	74	67	85,9
Відпрацьовано в середньому 1 працівником за рік, днів.	246	241	227	92,2
в т.ч. в рослинництві	231	226	216	93,5
в тваринництві	270	263	251	93,0
Рівень використання трудових ресурсів,%	0,9	0,9	0,8	88,8
Вироблено ВП в розрахунку на одного працівника, грн	300,6	301,3	323,6	107,6
Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис грн	86400,0	113849,2	111703,3	129,3
Середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн	7200,0	9487,4	9308,6	129,3

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.13, середньооблікова чисельність працівників зменшилася за три роки на 14,3% і склала у 2022 році 120 осіб. Зменшення чисельності відбулося як по працівникам рослинництва, так і по працівникам тваринництва. Кількість відпрацьованих днів одним робітником також зменшилася з 246 днів до 227 днів. Причиною стала війна, на початку якої працівники взагалі не виходили на роботу. Відповідно коефіцієнт використання робочого часу зменшився з 0,9 до 0,8.

Виробництво валової продукції в розрахунку на одного працівника, тобто продуктивність праці, зросла на 7,6%, однак це відбулося через те, що темпи скорочення працівників були більшими, ніж по валовій продукції, вартість якої, як ми бачили в табл.2.7, зменшилася.

Середньорічна та середньомісячна заробітна плата одного працівника зросла на 29,3%, що відповідає тенденції росту мінімальної та середньої заробітної плати в Україні. При цьому відмічаємо, що темп росту продуктивності праці є меншим і становить всього 7,6%.

Середньомісячна заробітна плата зросла, однак її рівень був значно меншим, ніж середня по Україні заробітна плата, яка становила у 2022 році понад 14 тис грн. При цьому ще й у 2022 році зарплата в підприємстві була нижчою, ніж у 2021 році.

Таким чином, констатуємо, що мотивація працівників та ефективність використання трудових ресурсів в СВК «Агрофірма «Перше травня» погіршилася.

Проаналізуємо рух трудових ресурсів в СВК.

Таблиця 2.14 - Динаміка руху персоналу СВК «Агрофірма «Перше травня»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022р. від 2020р. (+;-)
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	140	132	120	85,7
Прийнято працівників, осіб	8	12	19	237,5
Вибуло працівників, осіб	16	27	33	206,2
з причини плинності кадрів (за власним бажанням, за угодою сторін, порушення трудової дисципліни)	16	24	33	206,2
Коефіцієнт обороту щодо прийому	0,06	0,09	0,16	266,7
Коефіцієнт обороту щодо вибуття	0,11	0,21	0,28	254,5
Коефіцієнт плинності кадрів	0,11	0,21	0,28	254,5

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.14 свідчать, що кількість прийнятих працівників зросла у 2,3 рази, тобто з 8 до 19 осіб, відповідно коефіцієнт обороту з прийняття значно зріс. При цьому кількість звільнених працівників також зросла, а саме у 2,0 рази. Тобто за аналізований період спостерігався значний рух персоналу. Причиною є низька заробітна плата, а також зменшення об'ємів роботи та, відповідно зарплати, через наслідки війни.

Відмітимо, що звільнялися працівники лише за власним бажанням.

Відповідно коефіцієнт плинності кадрів зріс у двічі і склав 0,28 у 2022 році, що свідчить про високий рівень плинності кадрів. Таким чином, в підприємстві спостерігається великий рівень плинності кадрів через низьку заробітну плату та невдоволеність працівників її рівнем та умовами праці.

2.3 Аналіз ефективності господарської діяльності, як індикатора конкурентоспроможності СВК

Ефективність виробництва продукції може значно впливати на рівень конкурентоспроможності підприємства. Оскільки від собівартості виробництва залежать кінцеві результати прибутковості та ефективності господарської діяльності, що обумовлюють конкурентоспроможність.

Як показав аналіз напряду діяльності підприємства, даний кооператив спеціалізується на виробництві продукції рослинництва та тваринництва, ефективність виробництва чого й буде проаналізована в даному розділі. Розглянемо виробництво основних видів сільськогосподарських культур.

Таблиця 2.15 - Виробництво основних видів сільськогосподарських культур

Назва культури	Урожайність, ц/га			Валовий збір, ц		
	2020 рік	2021рік	2022 рік	2020 рік	2021рік	2022 рік
Зернові та зернобобові	54,7	47,6	53,9	63328,5	50573,5	58766,4
пшениця	39,1	41,1	49,8	24600,6	20394,7	22717,4
ячмінь	47,1	33,6	33,3	8666,6	5909,0	5001
горох	40,8	25,1	32,7	4045,8	2007,3	2940,8
кукурудза на зерно	90,5	78,8	105,3	20015,6	18820,4	22536,8
Соняшник	37,1	29,5	30,9	6520,5	6198,0	5629,3

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.15 свідчать про те, що виробництво зернових культур зменшилось, що відбулося в результаті зменшення урожайності ячменю та гороху. Валовий збір пшениці, незважаючи на зростання урожайності на 10

ц/га, вс рівно зменшився, причиною чого є зменшення площі. По кукурудзі урожайність значно зросла, а саме на 15 ц/га. Валовий збір соняшника зменшився оскільки урожайність його скоротилася. Урожайність у 2021 році зменшилася через несприятливі природно-кліматичні умови цього року, а в 2022 році через те, що в березні 2022 року на території Сумської області відбувалися активні бойові дії, відповідно весняно-польові роботи розпочалися із запізненням, що й призвело до зменшення урожайності культур. Відмітимо, що рівень урожайності в даному підприємстві приблизно дорівнює середнім по країні показникам, що свідчить про певний рівень конкурентоспроможності цього підприємства та його внесок в загальний потенціал регіону.

Основною культурою в структурі виробництва СВК «Агрофірма «Перше травня» є озима пшениця, отже проаналізуємо її собівартість.

Таблиця 2.16 - Структура виробничої собівартості пшениці озимої

Статті	2021р.			2022 р.			Відношення собівартості 1 ц 2022 року до 2021 року, %
	на 1га, грн	на 1ц, грн	%	на 1га, грн	на 1ц, грн	%	
Насіння	417	10,1	3,0	979	19,6	4,7	194,1
Мінеральні добрива	2000	48,7	14,4	4006	80,4	19,7	165,1
Пальне і мастильні матеріали	3832	93,2	27,6	6050	121,4	29,7	130,3
Решта матеріальних витрат	1858	45,2	13,4	116	2,3	0,6	5,1
Оплата праці	2488	60,5	17,8	3109	61,4	15,0	101,5
Амортизація	2035	49,5	14,6	3627	72,8	17,8	147,1
Відрахування на соціальні заходи	536	13,0	4,0	1241	24,9	6,1	191,5
Оплата послуг сторонніх організацій	70	1,7	0,5	84	1,7	0,4	100,0
Решта ін. прямих та загальновиробничих затрат	645	15,6	4,6	1217	24,4	6,0	156,4
Всього	13882	337,7	100	20429	408,9	100	121,1

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

З таблиці 2.16 бачимо, що затрати на виробництво пшениці в розрахунку на гектар зросли у 2022 році порівняно з 2020 роком на 47% і склали в останньому році 20429 грн./га. Причиною стало зростання цін на всі ресурси, про що свідчать зростання витрат по всіх статтях, окрім статті «Решта матеріальних витрат».

При цьому собівартість 1 центнеру збільшилася з 337,7грн у 2020 році до 408,9 грн у 2022 році, що пояснюється збільшенням затрат по вказаних статтях.

В структурі витрат найбільшу питому вагу займає стаття «Паливо-мастильні матеріали» біля 30%, що свідчить про великий обсяг механізованих робіт при виробництві озимої пшениці.

Таким чином зростання витрат на гектар є невиправданим, оскільки урожайність зменшилася, а собівартість одного центнеру збільшилася.

Далі проаналізуємо ефективність виробництва пшениці озимої.

Таблиця 2.17 - Показники ефективності виробництва пшениці озимої

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022р. у % до 2020р.
Площа, га	537	501	456	84,9
Валовий збір, ц	24601	20594	22717	92,3
Урожайність, ц/га	39,1	41,1	49,8	127,4
Обсяг продажу, ц	14999	19069	12207	81,4
Рівень товарності, %	60,9	92,5	53,7	-7,2 п.п.
Собівартість 1 ц, грн	265,2	337,7	408,9	154,2
Ціна реалізації за 1 ц, грн	447,2	623,7	470,4	105,2
Виручка, тис грн	6707,6	11893,7	5742,1	85,6
Прибуток, тис грн	4241,0	4938,8	2038,3	48,1
Прибуток на 1 га, грн	6742,1	9857,8	4470,0	66,3
Рівень рентабельності, %	99,8	71,0	55,0	-44,8

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Розрахунки в таблиці 2.17 показали, що площа озимої пшениці поступово зменшувалася, щ в цілому за три роки склало 15,1% і склала у 2022 році 456 га. Валовий збір озимої пшениці зменшився на 7,7% і склав у 2022 році 22717 ц. Причиною зменшення валового збору є зменшення посівної площі, оскільки урожайність озимої пшениці зросла.

Зменшення валового виробництва спричинило те, що обсяг реалізації також скоротився і склав у 2022 році 12207 ц проти 14999ц у 2020 році. Рівень товарності зменшився на 7,2 п.п. і склав всього 53,7%. Іншою причиною значного скорочення реалізації є зменшення ціни, яка зменшилася на 7 грн/ц порівняно з 2020 роком та на 153 грн/ц порівняно з 2021 роком, що сталося під впливом зернової кризи. Що також вплинуло на зменшення обсягу продажу, оскільки неможливо було реалізувати через закриті порти.

Зменшення ціни обумовило зменшення виручки від реалізації, що при одночасному зростанні собівартості спричинило зменшення прибутку на 51,9% з 4241 тис грн. до 2038,2 тис грн. Відповідно, зменшився і прибуток на гектар. Рівень рентабельності зменшився на 44,8 п.п. і склав у 2022 році 55%.

Таким чином, ефективність виробництва озимої пшениці зменшилася, незважаючи на зростання урожайності. Причиною є наслідки війни. Однак, позитивним є те, що виробництво озимої пшениці, незважаючи на сприятливу зовнішню ситуацію, залишилося прибутковим.

В наступній таблиці наведемо порівняльну характеристику прибутковості всіх сільськогосподарських культур, що вирощує СВК.

Таблиця 2.18 - Порівняльна характеристика рентабельності (збитковості) виробництва продукції рослинництва, %

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення 2022р. від 2020р., (+,-)
Озима пшениця	99,8	71,0	55,0	-44,8
Ячмінь	91,3	61,7	-16,1	-107,4 п.п.
Горох	16,9	-3,1	-28,1	-45,0 п.п.
Кукурудза на зерно	31,4	42,9	85,3	+53,9 п.п.
Соняшник	148,0	153,3	117,4	-30,6 п.п.

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.18, рентабельність виробництва всіх культур, окрім кукурудзи на зерно, значно зменшилася. Виробництво ячменю та гороху стало збитковим. Лише по кукурудзі рівень рентабельності зріс на 53 п.п. Причиною значного погіршення рентабельності у 2022 році стали

наслідки війни, зокрема зменшення цін та складність реалізації через закриті порти. В довоєнні роки всі культури, окрім гороху, мали досить високі показники рентабельності, отже підприємство має достатній потенціал для їх виробництва.

Продукція тваринництва займає в структурі виробництва 48,7%, відповідно вносить вагомий внесок в економіку СВК «Агрофірма «Перше травня» та, певною мірою, обумовлює конкурентоспроможність СВК. Серед продукції тваринництва найбільшу вагу має молоко, яке займає 31,5%, приріст великої рогатої худоби займає 11,8% в структурі виручки в середньому за три роки. Продукція вирощування у свинарстві займає 5,3%. Враховуючи важливість галузі тваринництва для економіки підприємства, проаналізуємо ефективність виробництва продукції галузі тваринництва.

Таблиця 2.19 – Динаміка поголів'я худоби та обсягів виробництва продукції в СВК

Назва культури	Поголів'я, гол			Валове виробництво, ц		
	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Молочні корови	350	350	350	20747	21493	18711
Велика рогата худоба на відгодівлі	1236	1151	1138	1164	1365	1061,7
Свині	452	485	600	513	426	522,5

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

З таблиці 2.19 бачимо, що поголів'я корів залишилося без змін, поголів'я великої рогатої худоби зменшилося на 98 голів, поголів'я свиней зросло на 148 голів. При цьому валовий надій зменшився, причиною чого є зменшення продуктивності корів, оскільки поголів'я не змінилося. Виробництво приросту великої рогатої худоби також зменшилося, однією з причин чого є зменшення поголів'я. Виробництво приросту свиней зросло, однією з причин чого є збільшення поголів'я, тобто за рахунок екстенсивного чинника.

В наступній таблиці розглянемо показники продуктивності тварин.

Таблиця 2.20 - Показники продуктивності тварин

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022р. у % до 2020р.
Середній надій молока на корову, кг	5920	6141	5326	90,3
Середньодобовий приріст, г				
ВРХ	252,0	325,0	327,0	130,0
свиней	289,8	241,0	195,0	67,3

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

З розрахунків таблиці 2.20 бачимо, що молочна продуктивність склала 5326 кг/гол, що на 9,7% менше, ніж у 2020 році. Середньодобовий приріст великої рогатої худоби склав 327 грамів, що на 30,0% більше, ніж у 2020 році. Середньодобовий приріст свиней склав 195 грам, що на 32,7% менше, ніж у 2020 році. Таким чином, продуктивність молочних корів та свиней знизилася, що може негативно позначитися на конкурентоспроможності СВК.

Далі проаналізуємо структуру собівартості молока, яке займає найбільшу частку в структурі товарної продукції.

Таблиця 2.21 - Структура виробничої собівартості молока

Статті	2021 р.			2022 р.			Відношення собівартості 1 ц 2022 року до 2020 року, %
	на 1 гол, грн	на 1 ц, грн	%	на 1 гол, грн	на 1 ц, грн	%	
Корми	15809	257,4	42,9	24707	464,8	51,7	180,6
Пальне і мастильні матеріали	1677	27,3	4,6	2614	49,2	5,5	180,2
Решта матеріальних витрат	1028	16,7	2,7	1042	19,6	2,1	117,4
Оплата праці	10781	173,7	28,9	10949	206,0	22,9	118,6
Амортизація	1526	24,8	4,0	2215	41,7	4,6	168,1
Відрахування на соціальні заходи	2323	37,8	6,3	2351	44,2	4,9	116,9
Оплата послуг сторонніх організацій	785	12,8	2,1	548	10,3	1,1	80,5
Решта ін. прямих та загальновиробничих затрат	2917	47,5	7,9	3383	63,7	7,2	134,1
Всього	36846	600,0	100	47809	899,5	100	149,9

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Дані таблиці 2.21 свідчать, що витрати на одну голову зросли на 30,53% і склали у 2022 році 47809 грн/гол. Причиною стало збільшення витрат по більшій частині статей, окрім витрат на оплату послуг сторонніх організацій. Найбільшу питому вагу у структурі витрат займала стаття «Корми» - понад 50%, а також «Оплата праці» - біля 25%, що обумовлено специфікою молочного скотарства. Собівартість 1 ц молока, збільшилася на 49,9% і склала у 2022 році 899,5 грн/ц. Причиною стало зменбільшення витрат в розрахунку на голову, а також зменшення продуктивності однієї корови. Таким чином зростання витрат на голову є необґрунтованим, оскільки продуктивність зменшилася, а собівартість зросла, що негативно позначається на конкурентоспроможності.

Таблиця 2.22 - Показники ефективності виробництва молока

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022р. у % до 2020р.
Поголів'я корів, гол	350	350	350	-
Валовий надій, ц	20747,0	21493	18711	90,2
Продуктивність, кг/гол	5920	6141	5326	90,3
Вихід телят на 100 корів, гол	97,7	90,5	94,8	97,0
Обсяг продажу, ц	16758	17095	12589	75,1
Рівень товарності, %	80,7	79,5	67,3	-13,4 п.п.
Собівартість 1 ц, грн	597,4	600,0	899,5	150,5
Ціна реалізації за 1 ц, грн	802,6	954,8	970,1	120,8
Виручка, тис грн	13450,7	16322,1	12212,2	90,8
Прибуток, тис грн	3438,7	3426,1	704,7	20,5
Прибуток на 1 гол, грн	9824,9	9789,0	2013,4	20,5
Рівень рентабельності, %	34,3	26,5	6,1	-28,2 п.п.

Дані таблиці 2.22 свідчать, що поголів'я корів в підприємстві залишилося без змін. Продуктивність однієї голови також зменшилася з 5920 кг до 5326 кг/гол, що й стало причиною зменшення валового надою. Вихід телят зменшився на 2,9 голів. Зменшення валового надою обумовило і зменшення обсягу реалізації, який зменшився на 24,9%. При цьому й рівень товарності значно скоротився – на 13,4 п.п. Причиною стало те, що під час початку війни у березня 2022 року були проблеми з реалізацією на молокозаводи. Відповідно частина власного молока була перероблена на сир,

який має тривалий період зберігання, а частина молока безкоштовно роздавалася населенню.

Собівартість 1 ц збільшилася з 597,4 грн до 899,5 грн/ц або у 1,5 рази, що пов'язано із зменшенням продуктивності. Ціна реалізації молока зросла з 802,6 грн/ц до 970,1 грн/ц, однак виручка від реалізації молока все рівно зменшилася на 9,2%, оскільки зменшився обсяг реалізації молока.

Скорочення виручки при одночасному зростанні витрат обумовили значне зменшення суми прибутку – майже у 5 разів. Рівень рентабельності скоротився на 28,2 п.п. і склав у 2022 році 6,1%, тобто підприємство ледве перекрило витрати на виробництво молока.

Отже, ефективність виробництва молока в СВК «Перше травня» значно погіршилася, що може негативно вплинути на конкурентоспроможність даного кооперативу.

В наступній таблиці здійснимо порівняльну характеристику рентабельності виробництва всіх видів продукції тваринництва.

Таблиця 2.23 - Порівняльна характеристика рентабельності (збитковості) виробництва продукції тваринництва, %

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення 2022р. від 2020р., (+,-)
Молоко	34,3	26,5	6,1	-28,2 п.п.
Продукція вирощування великої рогатої худоби	-51,4	-37,3	-63,2	-11,8 п.п.
Продукція вирощування свиней	-7,1	-19,0	9,8	16,9

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 2.23, виробництво продукції тваринництва є низькорентабельним або, навіть збитковим. Так, рентабельність виробництва молока зменшилася 28,2 п.п., що сталося, як ми відмітили вище, через те, що на початку війни молоко роздавалося людям безкоштовно. Рівень збитковості виробництва продукції вирощування великої рогатої худоби ще більш усугубився і досяг (-63,2%). Виробництво продукції вирощування свиней на

початку періоду було збитковим, а в останньому році підприємство змогло подолати збиток, рівень рентабельності склав 9,8%.

В наступній таблиці проаналізуємо фінансові результати діяльності СВК «Перше травня».

Таблиця 2.24 - Фінансові результати і рентабельність операційної діяльності підприємства

№ п/п	Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення 2022р. від 2020р., (+,-)
1.	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	47131	58301	44452	-2679
2.	Виробнича собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	33905	40296	40525	6620
3.	Валовий прибуток, тис. грн.	13226	18005,0	3927	-9299
4.	Рівень рентабельності виробництва, %	39,0	44,7	9,7	-29,3
5.	Витрати на збут, тис. грн.	1356	1734	958	-398
6.	Адміністративні витрати, тис. грн.	3590	4759	2963	-627
7.	Інші операційні витрати	2173	2254	635	-1538
8.	Прибуток (збиток) від операційної діяльності, тис. грн.	6444	10009	-1126	-7570
9.	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності, %	15,7	20,4	-2,5	-18,2
10.	Інші фінансові та інші витрати, тис. грн.	1396	872	807	-589
11.	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	5188	9360	-1418	-6606
12.	Рівень рентабельності (збитковості) господарської діяльності, %	8,1	18,8	-3,1	-11,2

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Аналіз даних таблиці 2.24 показав, що чистий дохід (виручка) від реалізації продукції зменшилася на 2679 тис. грн., або на 6%, і склала у 2022 році 44452 тис. грн. Виробнича собівартість при цьому, навпаки, збільшилася майже на 20% і склала 40525 тис. грн.

Зменшення виручки та збільшення виробничих витрат призвело до зменшення валового прибутку, який зменшився на 9299 тис. грн. або на 70% і склав в 2022 році всього 2927 тис. грн. Рівень рентабельності виробництва склав 9,7%.

Інші витрати операційної діяльності, а також інші фінансові та інші витрати зменшилися, що свідчить про те, що підприємство намагалося економити на них. Однак, все рівно підприємство отримало чистий збиток у сумі 1418 тис грн. Рівень збитковості господарської діяльності склав в останньому році (-3,1%).

Отже СВК «Агрофірма «Перше травня» у 2022 році перетворилося з прибуткового на збиткове підприємство. Причинами цього є наслідки війни. І, звичайно всі ці негативні події, наслідки та гірші показники діяльності негативно можуть позначитися на конкурентоспроможності підприємства, рівень якої буде визначено в наступному розділі.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВК «АГРОФІРМА «ПЕРШЕ ТРАВНЯ»

3.1 Оцінка рівня конкурентоспроможності СВК

Проаналізувавши внутрішні передумови та чинники конкурентоспроможності СВК «Агрофірма «Перше травня», ми отримали наступні висновки, які свідчать про погіршення потенціалу конкурентоспроможності СВК, зокрема:

- підприємство забезпечене всіма необхідними ресурсами для здійснення сільськогосподарської діяльності, однак щодо основних засобів, то рівень їх зносу дуже великий і перевищує 76%, а сума інвестицій в оновлення засобів значно скоротилася;
- мотивація персоналу на низькому рівні через низьку заробітну плату;
- в структурі посівних площ присутні низько доходні та збиткові культури (ячмінь, горох), при чому горох два роки підряд збитковий;
- урожайність культур (ячмінь, горох, соняшник) та продуктивність тварин (молоко, відгодівля свиней) зменшилася;
- ефективність використання всіх ресурсів значно погіршилася і в 2022 році підприємство стало збитковим.

Однак, для того, щоб зробити висновок про рівень досягнутої конкурентоспроможності підприємства, необхідно порівняними його показники з аналогічними показниками підприємств-конкурентів.

Такими підприємствами-конкурентами для СВК «Агрофірма «Перше травня» нами обрано ССК «Ярославна» та ТОВ «За мир».

Обґрунтуванням для вибору саме цих підприємств є наступні твердження:

- всі три підприємства знаходяться в одній природно-кліматичній зоні, відповідно природні умови господарювання приблизно однакові;
- тип ґрунтів та їх родючість також приблизно однакова;
- всі три підприємства займаються і рослинництвом, і тваринництвом;
- СВК «Агрофірма «Перше травня» та ССК «Ярославна» мають однакову організаційно-правову форму – кооперативи;
- СВК «Агрофірма «Перше травня» та ТОВ «За мир» мають приблизно однакову земельну площу.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності та визначення рейтингу у конкурентній боротьбі можна скористатися формулою, наведеною в [13]:

$$KKП = 0,15E_B + 0,29\Phi_{II} + 0,23E_3 + 0,33K_T, \quad (3.1)$$

де E_B – значення критерію ефективності виробничої діяльності підприємства;

Φ_{II} – значення критерію фінансового стану підприємства;

E_3 – значення критерію ефективності організації збуту і просування товару на ринку;

K_T – значення критерію конкурентоспроможності товару;

0,15; 0,29; 0,23; 0,33 – коефіцієнти вагомості критеріїв.

Для здійснення оцінки рівня конкурентоспроможності СВК шляхом порівняння з трьома вказаними підприємствами нами було використано метод балів, який є різновидом матричних методів аналізу конкурентоспроможності підприємства [26].

Для визначення рейтингу конкурентоспроможності за вказаною методикою нами була здійснена бальна оцінка індикаторів конкурентоспроможності, яка включає здійснення оцінки за чотирма критеріями, що наведено у формулі (3.1). При чому критерій ефективності виробничої діяльності характеризують декілька груп показників за

основними видами ресурсів: земельних, основних засобів, оборотних засобів, трудових ресурсів. Для кожного критерію конкурентоспроможності обрано найбільш важливі показники, що відображають рівень досягнення критерію.

Для характеристики ефективності використання земельних ресурсів, обрано такі показники, як вихід зерна на 100 га сільськогосподарських угідь, вихід молока на 100 га сільськогосподарських угідь, одержано валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, одержано чистого прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Для характеристики критерію ефективності виробничої діяльності підприємства за основними засобами обрано такі показники, як фондоозброєність, фондovіддача, рівень придатності основних засобів та частка інвестицій в придбання нових основних засобів.

Для характеристики критерію ефективності виробничої діяльності підприємства за оборотними засобами обрано такі показники, як коефіцієнт оборотності, тривалість одного обороту, рентабельність оборотних засобів, отримано товарної продукції на 1 грн операційних витрат.

Для характеристики критерію ефективності виробничої діяльності підприємства за трудовими ресурсами обрано такі показники, як коефіцієнт сталості кадрів, коефіцієнт використання фонду робочого часу, продуктивність праці та зарплато віддача.

Для характеристики критерію фінансового стану підприємства обрано показники: коефіцієнт автономії, коефіцієнт платоспроможності, коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт рентабельності діяльності.

Для здійснення бальної оцінки нами використана 10-бальна шкала. При цьому обиралося максимальне з трьох підприємств значення по кожному показнику, якому присвоювалося 10 балів. Бали для інших значень показників визначалися шляхом співвідношення значення показника кожного підприємства до максимальної оцінки та множення на 10. Отримані бали зважувалися на коефіцієнти вагомості.

Результати бальної оцінки за матричним методом наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Бальна оцінка за матричним методом конкурентоспроможності аграрних підприємств

Показники	СВК «АФ «Перше травня»	ССК «Ярославна»	ТОВ «За мир»	Мах	Бал	СВК «АФ «Перше травня»	ССК «Ярославна»	ТОВ «За мир»	Коефіцієнт вагомості	СВК «АФ «Перше травня»	ССК «Ярославна»	ТОВ «За мир»
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Земельні ресурси</i>												
Вихід зерна на 100 га с.г. угідь, ц	2631,8	3899,2	3386,8	3899,2	10	6,75	10,00	8,69	0,4	2,70	4,00	3,47
Вихід молока на 100 га, ц	1068,2	1129,2	995,1	1129,2	10	9,46	10,00	8,81	0,4	3,78	4,00	3,52
Одержано ВП на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	1976,8	2448,3	2212,3	2448,3	10	8,07	10,00	9,04	0,4	3,23	4,00	3,61
Одержано чистого прибутку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	465,2	1410	943	1410	10	3,30	10,00	6,69	0,4	1,32	4,00	2,68
<i>Основні засоби</i>												
Фондоозброєність	116,8	1388,3	544,4	1388,3	10	0,84	10,00	3,92	0,15	0,13	1,50	0,59
Фондовіддача	2,6	3,2	1,6	3,2	10	8,13	10,00	5,00	0,15	1,22	1,50	0,75
Коефіцієнт придатності	0,36	0,68	0,85	0,85	10	4,24	8,00	10,00	0,15	0,64	1,20	1,50
Сума інвестицій в придбання нових основних засобів в розрахунку на 1 грн середньорічної вартості основних засобів	0,23	1,35	0,26	1,35	10	1,70	10,00	1,93	0,15	0,26	1,50	0,29
<i>Оборотні засоби</i>												
Коефіцієнт оборотності	1,2	2,7	1	2,7	10	4,44	10,00	3,70	0,1	0,44	1,00	0,37
Тривалість 1 обороту, днів	292,5	133,3	361	133,3	10	4,56	10,00	3,69	0,1	0,46	1,00	0,37
Рентабельність оборотних засобів, %	20	71,1	25,8	71,1	10	2,81	10,00	3,63	0,1	0,28	1,00	0,36
Отримано ТП на 1 грн операційних витрат, грн	0,56	1,3	1,01	1,3	10	4,31	10,00	7,77	0,1	0,43	1,00	0,78
<i>Персонал</i>												
Коефіцієнт сталості кадрів	0,79	0,65	0,85	0,85	10	9,29	7,65	10,00	0,1	0,93	0,76	1,00
Коефіцієнт використання робочого часу	0,9	0,8	0,8	0,9	10	10,00	8,89	8,89	0,1	1,00	0,89	0,89

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Вироблено ВП на 1-го середньооблікового працівника, тис. грн.	301,3	4047,1	877,7	4047,1	10	0,74	10,00	2,17	0,1	0,07	1,00	0,22
Отримано вартості реалізованої продукції на 1 грн фонду оплати праці, грн	3,3	85,2	10,3	85,2	10	0,39	10,00	1,21	0,1	0,04	1,00	0,12
<i>Фінансовий стан</i>												
Коефіцієнт автономії	0,93	0,95	0,7	0,95	10	9,79	10,00	7,37	0,25	2,45	2,50	1,84
Коефіцієнт платоспроможності	13,1	18	2,3	18	10	7,28	10,00	1,28	0,25	1,82	2,50	0,32
Коефіцієнт ліквідності	1,58	1,25	0,02	1,58	10	10,00	7,91	0,13	0,25	2,50	1,98	0,03
Коефіцієнт рентабельності діяльності	18,8	35,7	30,7	35,7	10	5,27	10,00	8,60	0,25	1,32	2,50	2,15
Інтегральне значення показника	x	x	x	x	x	x	x	x	x	25,01	38,83	24,87
Місце в рейтингу										2	1	3

Джерело: розраховано автором.

В таблиці 3.1 бачимо результати бальної оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств за матричним методом за окремими критеріями ефективності та в цілому. Слід відмітити, що розрахунок показників конкурентоспроможності здійснювався за 2021 рік, який передував року, в якому почалася війна, відповідно результати діяльності для всіх підприємств значно погіршилися і були атиповими для кожного з них. Відповідно, використано 2021 рік, як більш типовий за результатами для кожного з підприємств.

Коефіцієнти вагомості визначені експертним шляхом на основі даних, що наведені у формулі (3.1) та адаптованими для аграрних підприємств. Експертами виступили фахівці СВК «Агрофірма «Перше травня» Керівник кооперативу, Головний бухгалтер, Головний економіст, Головний агроном, Головний зоотехнік, тобто всього було залучено п'ять експертів. Кожен з них виставив в анкеті свої коефіцієнти вагомості, з яких ми вивели середню величину коефіцієнтів вагомості. Так, на думку експертів найбільшу значущість для аграрного підприємства має потенціал земельних ресурсів, бо земля є головним засобом виробництва у сільському господарстві. Коефіцієнт вагомості для землі який отримав значення 0,4; на другому місці за вагомістю для аграрної діяльності – фінансовий стан підприємства, від чого залежить забезпечення фінансовими ресурсами для здійснення діяльності. Цей критерій отримав значення коефіцієнта вагомості 0,25. Коефіцієнт вагомості із значенням 0,15 отримав критерій ефективності за основними засобами, оскільки в сільському господарстві забезпеченість технікою має вирішальне значення для досягнення своєчасності проведення польових робіт.

Найменші значення коефіцієнтів вагомості, по 0,1, отримали критерій ефективності по трудовим ресурсам та критерій ефективності по оборотним засобам. Менші значення цих критеріїв пояснюється тим, що для аграрних підприємств найважливіше значення мають земельні ресурси та наявність сучасних технічних засобів.

Отримані бали по кожному показнику для кожного підприємства свідчать про рівень розвитку того чинного показника у порівнянні з максимальним значенням, тобто з найбажанішим значенням, що досягнуто серед трьох підприємств-конкурентів.

Також матричний метод дозволив визначити інтегральну оцінку за всіма показниками для кожного підприємства. Так, на першому місці з максимальним значенням інтегрального показника, яке становить 38,83 знаходиться ССК «Ярославна», відповідно це підприємство знаходиться на 1 місці у рейтингу. На другому місці у рейтингу, однак з великим розривом від першого підприємства, із значенням інтегрального показника 25,01 знаходиться СВК «Агрофірма «Перше травня». На третьому місці у рейтингу, з невеликим відставанням від СВК «Агрофірма «Перше травня», із значенням інтегрального показника 24,87, знаходиться ТОВ «За мир».

Результати оцінки конкурентоспроможності для трьох аграрних підприємств в узагальненому вигляді за групами показників з використанням методу «Квадрат потенціалу» представлено на рис. 3.1.

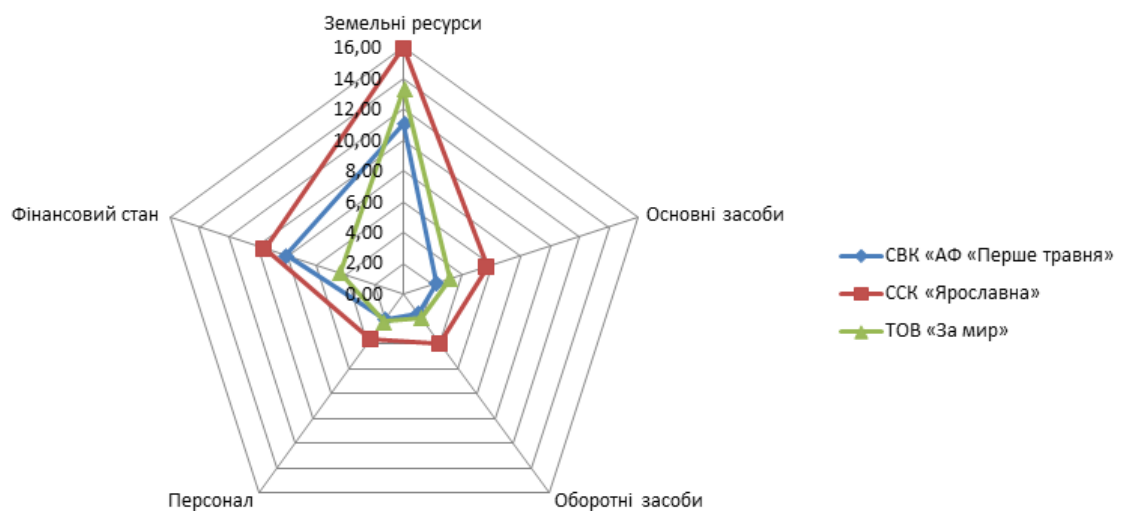

Рисунок 3.1 – Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств

Джерело: побудовано автором.

Таким чином, рис 3.1 наглядно демонструє розподіл місць у рейтингу конкурентоспроможності. Як бачимо, аналізоване аграрне підприємство СВК

«Агрофірма «Перше травня» знаходиться на другому місці в рейтингу конкурентоспроможності з великим відставанням за всіма показниками по всіх критеріях ефективності від лідера ССК «Ярославна». Порівняно з аутсайдером в конкурентній боротьбі, з ТОВ «За мир», аналізоване підприємство, хоч і отримало вищий рейтинг, проте розрив незначний.

За результатами аналізу, представлених в таблиці 3.1 та на рис.3.1, можна чітко виявити слабкі та сильні сторони кожного підприємства.

Так, сильними сторонами, тобто перевагами СВК «Агрофірма «Перше травня» над ТОВ «За мир» є такі показники, як більший вихід молока на 100 га сільськогосподарських угідь, більше значення показника фондovіддачі, а також коефіцієнта оборотності, менша тривалість одного обороту оборотних засобів, вищий показник використання фонду робочого часу та більші значення коефіцієнтів автономії, платоспроможності та ліквідності.

Отже, порівняно з ТОВ «За мир» аналізований СВК «Агрофірма «Перше травня» отримало перевагу за 8-ми показниками. За рештою 16-ма показниками СВК «Агрофірма «Перше травня» поступається ТОВ «За мир» і це свідчить що ці параметри є слабкими сторонами СВК.

За результатами аналізу конкурентоспроможності до слабких сторін СВК «Агрофірма «Перше травня» слід віднести:

- вихід зерна, вихід валової продукції та чистого прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських земель;
- фондоозброєність, коефіцієнт придатності та сума інвестицій на придбання нових основних засобів;
- рівень продуктивності праці та вихід вартості продукції в розрахунку на 1 грн фонду оплати праці;
- рівень рентабельності господарської діяльності.

Заходи з ліквідації вказаних слабких сторін можуть стати резервами для підвищення ефективності діяльності СВК «Агрофірма «Перше травня» та, одночасно, заходами для підвищення рівня конкурентоспроможності

цього підприємства або, принаймні зменшення розриву між СВК «Агрофірма «Перше травня» та ССК «Ярославна».

Відмітимо, що в усіх трьох підприємствах досить сильно розвинений земельний потенціал, що відповідає приналежності підприємств до аграрного сектору, в якому земля – є найголовнішим засобом виробництва.

3.2 Основні шляхи підвищення конкурентоспроможності СВК

Виявлені в ході аналізу слабкі сторони СВК «Агрофірма «Перше травня» свідчать про недостатню ефективність використання земельних ресурсів, оскільки підприємство отримало найменший вихід зерна в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь порівняно з іншими підприємствами; низький рівень забезпеченості сучасними основними засобами, оскільки коефіцієнт придатності становить всього 0,36, що загрожує технічній безпеці підприємства; а також зниження показників продуктивності праці та рівня рентабельності.

Причиною зменшення виходу зерна в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь є зменшення урожайності культур, яка, як ми бачили в розділі 2, зменшилася по зерновим та зернобобовим, зокрема по ячменю та гороху. Причиною зменшення урожайності може бути недостатнє внесення добрив, а також нестача техніки, через що невчасно здійснюються агротехнологічні роботи та допускаються високі втрати продукції під час збирання в результаті чого знижується урожайність.

Таким чином низький рівень придатності основних засобів є причиною зниження урожайності, зниження продуктивності праці, ефективності використання землі й інших ресурсів, а також рентабельності. Ще однією причиною зниження рентабельності є наявність в структурі продукції низько доходних або навіть збиткових видів продукції. Так, виробництво гороху було збитковим протягом останніх двох років, а виробництво продукції

виросування великої рогатої худоби було збитковим протягом всього аналізованого періоду.

Таким чином резерви з ліквідації слабких сторін є шляхами підвищення ефективності господарської діяльності, а отже і конкурентоспроможності підприємства. Пропонуємо господарству:

- удосконалити структуру посівних площ шляхом відмови від вирощування збиткового гороху та впровадження у виробництво сої;
- здійснити оновлення складу основних засобів шляхом придбання нової сучасної техніки;
- підвищити урожайність сільськогосподарських культур.

Соя – є висок доходною рентабельною культурою, яка навіть в сучасних нестабільних умовах коливання цін забезпечує високі прибутки. На сою є постійно зростаючий попит, оскільки вона є цінною сировиною для харчової, оліє-жирової, переробної промисловості. Також вона є цінним білковим кормом для сільськогосподарських тварин. Соя є експортоорієнтованим продуктом, на сою українського виробництва є потенційно великий попит з боку багатьох країн світу.

Соя є невибагливою культурою у вирощуванні. Вона є цінним попередником, оскільки, так само як горох, належить до бобових культур, відповідно збагачує ґрунт азотом.

Таким чином, впровадивши у виробництво сою СВК матиме ряд переваг:

- зростає реалізаційний потенціал, бо на сою великий попит і висока ціна;
- покращується якість ґрунтів і зменшується потреба в мінеральних добривах, отже матиме місце економія витрат;
- при використанні сої на корм худобі, покращується якість годівлі за рахунок підвищення вмісту білку в раціоні, а відтак зростає продуктивність тварин та якість тваринницької продукції;
- зростає потенціал з підвищення прибутковості.

Необхідний набір технічних засобів підприємство вже має. А, якщо буде здійснено запропоноване оновлення складу соновних заходів, то мінімуму зведуться втрати продукції, що також підвищує потенціал урожайності. В наступній таблиці наведено проектну структуру посівів.

Таблиця 3.2 – Склад та структура посівних площ СВК на перспективу

Назва культури	2022 рік		Проект	
	га	%	га	%
Зернові та зернобобові	1090	54,8	980	49,9
пшениця	636	32,0	636	32,0
кукурудза на зерно	214	10,7	214	10,7
ячмінь	150	7,5	140	7,0
горох	90	4,5	-	-
Соя	-	-	110	4,9
Соняшник	182	9,2	182	9,2
Кормові культури	716	36,0	716	36,0
Разом	1988	100	1988	100

Джерело: складено автором.

Як свідчать дані таблиці 3.2, в перспективі горох буде виведено з виробництва, а натомість на вивільнені площі у 90 га буде посіяно сою. Також пропонуємо зменшити посіви ячменю на 10 га і теж віддати під сою. Ячмінь в останньому році був збитковим, отже можна зменшити його посіви, але повністю відмовитися не можна, бо він використовується для годівлі тварин. Таким чином проектна площа сої становитиме 110 га.

Далі спроектуємо урожайність та валовий збір сої. Станом на сьогодні генетичний потенціал урожайності сої становить 40-50 ц/га. Фактично у виробничих умовах отримують лише 50% від генетичного потенціалу. Рівень досягнення генетичного потенціалу залежить від сорту, обраної технології, природно-кліматичних умов певного року тощо. Так, середня урожайність сої в Україні за 2021 рік становила 26,4 ц/га [24]. Отже, заплануємо урожайність сої на рівні середньої по Україні. Відповідно валовий збір сої із спроектованої площі складе 2904 ц.

Наступна наша пропозиція полягала у необхідності придбання нової сучасної техніки. Як ми вже відмітили коефіцієнт зносу в цілому по основних

засобах перевищував в підприємстві 70%. В підприємстві на балансі знаходиться великий набір сільськогосподарської техніки, що було представлено в розділі 2 (див. табл.2.9). Однак, з цього набору багато застарілої техніки та такої, що не використовується, наприклад картоплесаджалки. Підприємство має 33 трактори, 4 зернозбиральні комбайни, які вже відслужили понад 15, а то й 20 років. А нових одиниць техніки немає взагалі. Також відсутні оприскувачі. Отже пропонуємо для початку придбати 1 трактор, 1 комбайн та 1 оприскувач компанії John Deere.

Ціна одного трактора цієї компанії не старіше, ніж 3 роки випуску становить 7 млн грн., ціна одного комбайну 11 млн грн., ціна одного оприскувача 4,6 млн грн. Таким чином загальна сума коштів на придбання вказаного набору техніки становить 22,6 млн грн.

Джерелами коштів для придбання техніки можуть бути власні кошти або позикові. У 2022 році підприємство отримало збиток, але цей рік був нетиповий через війну і його не можна розглядати для прогнозування. У 2020 році чистий прибуток становив 5188 тис грн., у 2021 році 9360 тис грн. Як бачимо, в жодному році у підприємства не має потенціалу для використання власних коштів для придбання набору техніки. Тому пропонуємо взяти кошти у кредит. Термін кредиту становитиме 5 років, протягом яких кредит буде погашатися рівними частинами. Процентна ставка за кредит становить 21%. Сума процентів з кожним роком буде зменшуватися, оскільки буде здійснюватися поступово погашення кредиту, а проценти нараховуються лише на непогашену суму боргу. В таблиці 3.3 наведено розрахунок кредитних платежів.

Таблиця 3.3 – Розрахунок сум виплати за кредит

Сума кредиту, грн.	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
22600000					
Тіло кредиту	4520000	4520000	4520000	4520000	4520000
Проценти	4746000	3796800	2847600	1898400	949200
Всього	9266000	8316800	7367600	6418400	5469200

Джерело: Розраховано автором.

Як свідчать дані таблиці 3.3, за п'ять років СВК повністю розрахується з кредитом. Сума сплачених процентів складе 14238 тис грн. Сума переплати велика, однак без використання кредитних коштів підприємство не зможе покрити потребу у фінансових ресурсах для придбання всього необхідного обладнання одразу.

Окрім фінансових витрат на обслуговування боргових зобов'язань на придбання техніки виникають і додаткові витрати на амортизацію.

Згідно Податкового Кодексу України, мінімальний рекомендований термін експлуатації для групи 4 «машини та обладнання» становить 5 років. Однак фактично техніка такого виду слугує у вітчизняних та закордонних підприємствах по 10-15 років. Тому беремо термін амортизації 12 років.

Відповідно сума амортизації складе:

$$22600000 \text{ грн} / 12 \text{ років} = 1883333 \text{ грн.}$$

Амортизація по старим одиницям техніки, які вже відслужили свій термін експлуатації становила 40000 грн. Відповідно остаточна сума амортизації по новому набору обладнання за вирахуванням амортизації по старому становитиме 1843333 грн.

Придбання нового набору техніки дасть можливість вчасно та якісніше здійснювати всі агротехнічні роботи. Як наслідок зменшаться втрати урожаю від несвоєчасних посівів, неякісного здійснення обробітку посівів та затримок із збиранням урожаю.

За даними вчених [21], втрати урожаю при несвоєчасному збиранні урожаю можуть становити 3-15%. Причиною втрат є те, що при тривалому перестоюванні на корню зерно пересихає і, відповідно, осипається або, як у випадку з кукурудзою, в ньому заводяться шкідники та грибкові ураження. Аналогічно можуть бути втрати при затримкою із посівами.

Розрахуємо приріст урожайності від здійснення посівних робіт та робіт по догляду за урожаєм, а також збирання урожаю сільськогосподарських культур в оптимальні строки у табл. 3.4. Резерв збільшення урожайності використаємо на середньому для вказаного діапазону рівні, тобто 8% для

кукурудзи на зерно та соняшнику, а для пшениці та ячменю беремо 10%, оскільки ці культури більш схильні до осипання при перестоюванні.

Таблиця 3.4 – Проект урожайності при здійсненні агротехнологічних робіт в оптимальні строки

Назва культури	2022 рік	Резерв зростання		Проект
	ц/га	%	ц/га	
Зернові та зернобобові	53,9	8	4,3	58,2
пшениця	49,8	10	4,9	54,7
кукурудза на зерно	105,3	8	8,5	113,8
ячмінь	33,3	10	3,3	36,6
Соя	-	8	-	26,4
Соняшник	30,9	8	2,5	33,4

Джерело: Розраховано автором.

Як свідчать дані таблиці 3.4, в перспективі за рахунок проведення всіх агротехнічних робіт та збирання урожаю в оптимальні терміни урожайність сільськогосподарських культур може збільшитися на 8%. Так, урожайність озимої пшениці становитиме 583,7ц/га, а урожайність зернових та зернобобових в цілому 58,2ц/га. По сої приросту не рахуємо, оскільки підприємство тільки починає її вирощувати і урожайність спланована на максимально високому рівні.

Наступним етапом є прогнозування валових зборів сільськогосподарських культур.

Таблиця 3.5 – Валовий збір сільськогосподарських культур на перспективу

Назва культури	Площа, га		Урожайність, ц/га		Валовий збір, ц		Відношення проекту до 2022 р., %
	2022 р.	Проект	2022 р.	Проект	2022 р.	Проект	
Пшениця	636	636	49,8	54,7	31672,8	34789,2	109,8
Кукурудза на зерно	214	214	105,3	113,8	22536,8	24353,2	108,1
Ячмінь	150	140	33,3	36,6	5001	5124	102,5
Соя	-	110	-	26,4	-	2904	-
Соняшник	182	182	30,9	33,4	5629,3	6078,8	108,0

Джерело: Розраховано автором.

Як свідчать дані таблиці 3.5, валовий збір зростає по всіх сільськогосподарських культурах. По пшениці, кукурудзі на зерно та соняшнику – за рахунок зростання урожайності при незмінній площі. По ячменю, незважаючи на скорочення площі на 10 га, валовий збір зростає на 2,5% за рахунок росту урожайності. По впровадженні виробництва сої підприємство зможе отримати 2904 ц урожаю.

Таким чином, заходи по зміні структури посівних площ та придбанню нової техніки призведуть до збільшення обсягів виробництва продукції.

3.3 Розрахунок економічного ефекту від запропонованих заходів з підвищення конкурентоспроможності СВК

Від запропонованих заходів, як ми вже показали, підприємство зможе збільшити валове виробництво продукції в натуральному вираженні. Наступним етапом слід визначити обсяг виробництва у вартісному вираженні у поточних цінах реалізації та співставних цінах 2016 року.

Вартість валової продукції у співставних цінах 2016 року складе 48828,24 тис грн. Для визначення вартості продукції у поточних цінах реалізації використаємо середні ціни реалізації, визначені за формою 21-заг за 2022 рік. Результати розрахунку представлено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Визначення вартості товарної продукції СВК на перспективу

Види продукції	2021р.	2022р.	Проект в цінах 2021 р.	Проект в цінах 2022 р.
Пшениця	11893,9	5742,1	21699,2	16364,8
Кукурудза на зерно	3310,4	4775,1	15563,6	8719,9
Ячмінь	2939,8	1710,2	3454,1	2844,3
Горох	900,1	1035,1	-	-
Соя	-	-	5575,7	5706,4
Соняшник	7989,7	5398,1	9861,4	7755,6
Продукція тваринництва	25526,1	18923	25526,1	18923
Всього по господарству	52560,1	37584	81680,1	60314,0

Джерело: Розраховано автором.

Дані таблиці 3.6 свідчать, що після впровадження запропонованих заходів вартість товарної продукції як за оцінкою в цінах 2021 року, так і за оцінкою в цінах 2022 року. Відмітимо, що для порівняння ми використали ціни 2021 року, як останнього довоєнного, отже типового року, для того щоб потім оцінити конкурентоспроможність, як ми вже робили вище. Ціни 2022 року використані для порівняння вартості фактичної та проектної.

Загальна проектна вартість в цінах в цінах 2021 року стане більшою від фактичної вартості 2021 року на 55,4%. Проектна вартість в цінах 2022 року стане більшою від фактичної вартості 2022 року на 60,5%. Це стане можливим за рахунок збільшення обсягів виробництва, які зростуть під впливом запропонованих заходів.

Далі слід визначити фінансові результати, що підприємство отримає після впровадження запропонованих заходів.

Відмітимо, що при розрахунку виробничої собівартості від виробничої собівартості було відмінусовано фактичні витрати на вирощування гороху в СВК та добавлено проектні витрати для виробництва сої. Для розрахунку витрат на виробництво сої було використано фактичну собівартість виробництва 1 ц сої за 2021 рік та за 2022 рік, яка була розрахована за звітами ТОВ «За мир», що було обрано в якості підприємства-конкурента для визначення рівня конкурентоспроможності і яке зовсім не набагато поступається СВК «Агрофірма «Перше травня» за показниками конкурентоспроможності. Отже, собівартість виробництва сої в 2021 році становила 1086 грн./ц, у 2022 році - 1020 грн./ц. Відповідно, сума витрат на виробництво запроектованого валового виробництва сої складуть 3153,7 тис грн. за собівартістю 2021 року, та 2962,1 тис грн. за собівартістю 2022 року.

При визначенні валових витрат на виробництво продукції від фактичних витрат у 2021 чи 2022 роках віднімемо витрати на вирощування гороху та додамо спроектовані витрати на вирощування сої.

Потім слід проектувати суму амортизації з урахуванням її зміни внаслідок придбання нової техніки. Станом на 2021 рік сума нарахованої

амортизації за рік склала 3237 тис грн. Станом на 2022 рік – 4726 тис грн. Сума амортизації по новій техніці, як ми вже визначили вище становитиме 1843,3 тис грн. Відповідно проектна сума амортизації за оцінками 2021 року складе 5030 тис грн, за оцінками 2022 року – 6569,3 тис грн.

При визначенні валових витрат на виробництво продукції від фактичних витрат у 2021 чи 2022 роках віднімемо фактичну суму амортизації та додамо спроектовану суму.

Також варто врахувати фінансові витрати на обслуговування кредиту, який запропоновано взяти на 5 років. Ці витрати, тобто тіло кредиту та проценти, будуть включені до суми фінансових витрат.

В наступній таблиці спрогнозуємо фінансові результати діяльності СВК «Перше травня» на перспективу.

Таблиця 3.7 - Фінансові результати і рентабельність операційної діяльності підприємства

№ п/п	Показники	2021 рік	Проект в цінах 2021 р.	2022 рік	Проект в цінах 2022 року
1.	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	58301,0	87421,0	44452,0	67182,0
2.	Виробнича собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	40296,0	59651,7	40525,0	55783,7
3.	Валовий прибуток, тис. грн.	18005,0	27769,3	3927,0	11398,3
4.	Рівень рентабельності виробництва, %	44,7	46,6	9,7	20,4
5.	Витрати на збут, тис. грн.	1734,0	1907,4	958,0	1053,8
6.	Адміністративні витрати, тис. грн.	4759,0	4759,0	2963,0	2963,0
7.	Інші операційні витрати	2254,0	2254,0	635,0	635,0
8.	Прибуток (збиток) від операційної діяльності, тис грн	10009,0	18848,9	-1126,0	6746,5
9.	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності, %	20,4	27,5	-2,5	11,1
10.	Інші фінансові та інші витрати, тис. грн	872,0	10138,0	807,0	10073,0
11.	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	9360,0	8710,9	-1418	-3327,4
12.	Рівень рентабельності (збитковості) господарської діяльності, %	18,8	11,1	-3,1	-4,7

Джерело: Розраховано автором за даними звітності СВК.

Як свідчать дані таблиці 3.7, отримано різні фінансові результати за оцінками 2021 року та 2022 року.

У 2021 році, який був останній перед війною, тому можна вважати типовим, підприємство зможе отримати чистий прибуток 8710,9 тис грн., навіть незважаючи на те, що виникнуть великі фінансові витрати 10138 тис. грн. Рівень рентабельності складе 11,1%, хоч і менше, ніж фактичний показник, однак всі витрати, включно з фінансовими, будуть перекриті, а чистий прибуток буде меншим від фактичного всього на 7%, тобто запропоновані заходи є доцільними до впровадження, оскільки ефективність господарської діяльності не зменшилася, а в перспективі навіть покращиться. Прогноз за оцінками 2021 року можна вважати оптимістичним.

Ситуацію 2022 року, в якому розпочалася війна і продукції було реалізовано значно менше, а молоко взагалі роздавалося безкоштовно, вважаємо нетиповою, тому здійснювали дві оцінки. Тим не менш, за оцінками цього року валовий прибуток після впровадження заходів буде значно більшим, ніж фактичний 2022 року, а саме у 2,9 рази. Однак через необхідність оплачувати кредит підприємство отримає чистий збиток в сумі 3327,4 тис грн. Рівень збитковості складе 4,7%. Зважаючи на не типовість ситуації, спричиненої війною, прогноз за оцінками 2022 року можна вважати песимістичним.

В наступній таблиці спрогнозуємо грошові потоки на період терміну погашення кредиту за песимістичним сценарієм.

Таблиця 3.8 – Прогноз грошових потоків на період терміну погашення кредиту за песимістичним сценарієм

Показники	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Прибуток від операційної діяльності	6746,5	6746,5	6746,5	6746,5	6746,5
Фінансові витрати	10073,0	9123,8	8174,6	7225,4	6276,2
Чистий прибуток	-3327,4	-2377,3	-1428,1	-478,9	470,3
Рівень рентабельності (збитковості) господарської діяльності, %	-4,7	-3,4	-2,1	-0,7	0,7

Джерело: Розраховано автором.

Дані таблиці 3.8 свідчать, що сума прибутку від операційної діяльності використана з наведеного песимістичного сценарію, тобто розрахована в оцінках 2022 року. Фінансові витрати поступово зменшуються, оскільки кредит кожного року погашається, відповідно зменшується сума процентів, однак чистий прибуток набуде позитивного значення лише на 5-му році, після якого підприємство зможе стабільно отримувати до 7 млн грн. чистого прибутку.

Якщо розвиток підприємства буде здійснено за оптимістичним сценарієм і підприємство буде отримувати по 18848,9 тис грн. прибутку від операційної діяльності, то воно зможе погасити фінансові витрати 1-го року в сумі 10073 тис грн. та вийти в плюс вже на першому році. При цьому чистий прибуток може скласти біля 10 млн грн.

Таким чином, запропоновані заходи є доцільними, оскільки сприяють підвищенню ефективності господарської діяльності СВК «Агрофірма «Перше травня».

Далі слід спрогнозувати, як вплине впровадження запропонованих заходів та покращення результатів діяльності СВК на його конкурентоспроможність.

Оцінка конкурентоспроможності виявила, що у СВК «Агрофірма «Перше травня» присутні слабкі сторони, зокрема:

- вихід зерна, вихід валової продукції та чистого прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських земель;
- фондоозброєність, коефіцієнт придатності та сума інвестицій на придбання нових основних засобів;
- рівень продуктивності праці та вихід вартості продукції в розрахунку на 1 грн фонду оплати праці;
- рівень рентабельності господарської діяльності.

В наступній таблиці представлені показники конкурентоспроможності саме за слабкими сторонами, за якими СВК «Агрофірма «Перше травня» отримала найменшу оцінку.

Таблиця 3.9 – Порівняльна характеристика показників конкурентоспроможності СВК з урахуванням запропонованих заходів

Показники	СВК «АФ «Перше травня»		ССК «Ярославна»	ТОВ «За мир»
	до впровадження	після впровадження		
<i>Земельні ресурси</i>				
Вихід зерна на 100 га с.г. угідь, ц	2631,8	3232,7	3899,2	3386,8
Одержано ВП на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	1976,8	2154,3	2448,3	2212,3
Одержано чистого прибутку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	465,2	2450,2	1410	943
<i>Основні засоби</i>				
Фондоозбросність	116,8	599,3	1388,3	544,4
Коефіцієнт придатності	0,36	0,49	0,68	0,85
Сума інвестицій в придбання нових основних засобів на 1 грн середньоріч вартості основних засобів	0,23	1,72	1,35	0,26
<i>Оборотні засоби</i>				
Рентабельність оборотних засобів, %	20	18,6	71,1	25,8
Отримано ТП на 1 грн операційних витрат, грн	0,56	1,27	1,3	1,01
<i>Персонал</i>				
Вироблено ВП на 1-го середньооблікового працівника, тис. грн.	301,3	356,9	4047,1	877,7
Отримано вартості реалізованої продукції на 1 грн фонду оплати праці, грн	3,3	6,7	85,2	10,3
<i>Фінансовий стан</i>				
Коефіцієнт рентабельності діяльності	18,8	11,1	35,7	30,7

Джерело: Розраховано автором.

Як свідчать дані таблиці 3.9, всі показники конкурентоспроможності СВК,окрім рівня рентабельності значно покращилися. Зменшення рівня рентабельності обумовлено тим, що необхідно погашати кредит, після сплати якого зросте чистий прибуток та рівень рентабельності. При порівнянні показників СВК з показниками підприємств-конкурентів відмічаємо, що все ж таке СВК ще буде відставити від них, подолання чого стане можливим після сплати кредиту в перспективі.

Таким чином, запропоновані заходи спричиняють підвищення ефективності господарської діяльності СВК «Агрофірма «Перше травня» та в перспективі стануть основою для підвищення його конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Сьогодні вітчизняна аграрна галузь відіграє велику роль в економіці країни, оскільки, навіть в умовах війни, забезпечує надходження валютних коштів. Тому пошук напрямів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є надзвичайно актуальним.

Проблема підвищення конкурентоспроможності здійснювалася за даними СВК «Агрофірма «Перше травня». Підприємство забезпечене основними ресурсами. Площа сільськогосподарських угідь становить 1988 га. Чисельність працівників становить 120 осіб. Займається виробництвом зернових та зернобобових, соняшнику, молока та продукції вирощування великої рогатої худоби й свиней.

До 2021 року підприємство працювало стабільно прибутково. Рівень рентабельності складав 18,8%. У 2022 році ефективність використання всіх видів ресурсів значно погіршилася. Причиною є повномасштабне вторгнення, через що були труднощі з реалізацією продукції. Так, у березні 2022 року молоко змушенні були роздавати людям безкоштовно. Рівень товарності молока в цілому за рік склав всього 67%. Потім виникли труднощі з реалізацією зерна через те, що порти були заблоковані. Рівень товарності зерна склав 53%. Як наслідок, у 2022 році СВК отримав збиток від операційної діяльності та чистий збиток. Рівень збитковості склав (-3,1%).

Аналіз внутрішніх передумов та чинників конкурентоспроможності СВК «Агрофірма «Перше травня» засвідчив про погіршення потенціалу конкурентоспроможності СВК, зокрема:

- підприємство забезпечене всіма необхідними ресурсами для здійснення сільськогосподарської діяльності, однак щодо основних засобів, то рівень їх зносу дуже великий і перевищує 76%, а сума інвестицій в оновлення засобів значно скоротилася;
- мотивація персоналу на низькому рівні через низьку заробітну плату;

- в структурі посівних площ присутні низько доходні та збиткові культури (ячмінь, горох);
- урожайність культур (ячмінь, горох, соняшник) та продуктивність тварин (молоко, відгодівля свиней) зменшилася;
- ефективність використання всіх ресурсів значно погіршилася і в 2022 році підприємство стало збитковим.

В роботі була здійснена оцінка конкурентоспроможності СВК «Агрофірма «Перше травня» шляхом порівняння з підприємствами-конкурентами: ССК «Ярославна» та ТОВ «За мир». Обґрунтуванням вибору стало, те, що всі три підприємства знаходяться в одній природно-кліматичній зоні і займаються як рослинництвом, так і тваринництвом.

Для здійснення оцінки було використано матричний метод з визначенням балів для кожного показника. Для здійснення бальної оцінки нами використана 10-бальна шкала. При цьому обиралося максимальне з трьох підприємств значення по кожному показнику, якому присвоювалося 10 балів. Бали для інших значень показників визначалися шляхом співвідношення значення показника кожного підприємства до максимальної оцінки та множення на 10. Отримані бали зважувалися на коефіцієнти вагомості. Коефіцієнти вагомості визначені експертним шляхом.

Оцінювання здійснювалося за групами чинників конкурентоспроможності: ефективність використання земельних ресурсів, основних та оборотних засобів, персоналу та фінансовий стан.

Матричний метод дозволив визначити інтегральну оцінку за всіма показниками для кожного підприємства. Так, на першому місці з максимальним значенням інтегрального показника, яке становить 38,83 знаходиться ССК «Ярославна», відповідно це підприємство знаходиться на 1 місці у рейтингу. На другому місці у рейтингу, однак з великим розривом від першого підприємства, із значенням інтегрального показника 25,01 знаходиться СВК «Агрофірма «Перше травня». На третьому місці у

рейтингу, з невеликим відставанням від СВК «Агрофірма «Перше травня», із значенням інтегрального показника 24,87, знаходиться ТОВ «За мир».

За результатами оцінки конкурентоспроможності можна чітко виявити слабкі та сильні сторони кожного підприємства.

До слабких сторін СВК «Агрофірма «Перше травня» слід віднести:

- вихід зерна, вихід валової продукції та чистого прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських земель;
- фондоозброєність, коефіцієнт придатності та сума інвестицій на придбання нових основних засобів;
- рівень продуктивності праці та вихід вартості продукції в розрахунку на 1 грн фонду оплати праці;
- рівень рентабельності господарської діяльності.

Причиною зменшення виходу зерна в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь є зменшення урожайності культур. Причиною зменшення урожайності може бути нестача техніки, через що невчасно здійснюються агротехнологічні роботи та допускаються високі втрати продукції під час збирання в результаті чого знижується урожайність.

Таким чином низький рівень придатності основних засобів є причиною зниження урожайності, зниження продуктивності праці, ефективності використання землі й інших ресурсів, а також рентабельності. Ще однією причиною зниження рентабельності є наявність в структурі продукції низько доходних або навіть збиткових видів продукції. Так, виробництво гороху було збитковим протягом останніх двох років, а виробництво продукції вирощування великої рогатої худоби було збитковим протягом всього аналізованого періоду.

Таким чином резерви з ліквідації слабких сторін є шляхами підвищення ефективності господарської діяльності, а отже і конкурентоспроможності підприємства. Пропонуємо господарству:

- удосконалити структуру посівних площ шляхом відмови від вирощування збиткового гороху та впровадження у виробництво сої;

- здійснити оновлення складу основних засобів шляхом придбання нової сучасної техніки;
- підвищити урожайність сільськогосподарських культур.

Для виробництва сої підприємство має всі можливості. Площа 110 га вивільняється з-під гороху. Рівень урожайності плануємо на рівні середньої по Україні.

Наступна наша пропозиція полягає у необхідності придбання нової сучасної техніки. Пропонуємо придбати 1 трактор, 1 комбайн та 1 оприскувач компанії John Deere. Ціна одного трактора цієї компанії не старіше, ніж 3 роки випуску становить 7 млн грн., ціна одного комбайну 11 млн грн., ціна одного оприскувача 4,6 млн грн. Таким чином загальна сума коштів становить 22,6 млн грн.

Для придбання техніки пропонуємо взяти кошти у кредит терміном на 5 років. Процентна ставка за кредит становить 21%.

При застосуванні сучасної техніки будуть дотримані всі терміни з проведення посіву, догляду та збирання урожаю вчасно, внаслідок чого урожайність культур зросте. В результаті валовий збір по кожній культурі збільшиться від 2 до 10%.

Для визначення ефекту від запропонованих заходів було здійснено два прогнози: оптимістичний (за оцінками 2021 року) та песимістичний (за оцінками 2022 року).

За оптимістичним сценарієм підприємство зможе отримати чистий прибуток 8710,9 тис грн., навіть незважаючи на те, що виникнуть великі фінансові витрати 10138 тис. грн. Рівень рентабельності складе 11,1%, хоч і менше, ніж фактичний показник, однак всі витрати, включно з фінансовими, будуть покриті, а чистий прибуток буде меншим від фактичного всього на 7%, тобто запропоновані заходи є доцільними до впровадження, оскільки ефективність господарської діяльності не зменшилася, а в перспективі навіть покращиться.

За песимістичним сценарієм валовий прибуток після впровадження заходів буде у 2,9 рази більшим, ніж фактичний 2022 року. Однак через необхідність оплачувати кредит підприємство отримає чистий збиток в сумі 3327,4 тис грн. Рівень збитковості складе 4,7%.

Прогноз грошових потоків за песимістичного сценарію свідчить, що фінансові витрати поступово зменшуються, оскільки кредит кожного року погашається, відповідно зменшується сума процентів, однак чистий прибуток набуде позитивного значення лише на 5-му році, після якого підприємство зможе стабільно отримувати до 7 млн грн. чистого прибутку.

Якщо розвиток підприємства буде здійснено за оптимістичним сценарієм і підприємство буде отримувати по 18848,9 тис грн. прибутку від операційної діяльності, то воно зможе погасити фінансові витрати в сумі 10073 тис грн. та вийти в плюс вже на першому році. При цьому чистий прибуток може скласти біля 10 млн грн.

Запропоновані заходи також обумовлюють і підвищення конкурентоспроможності СВК. Всі показники конкурентоспроможності СВК, окрім рівня рентабельності, значно покращаться. Зменшення рівня рентабельності обумовлено тим, що необхідно погашати кредит, після сплати якого зросте чистий прибуток та рівень рентабельності. При порівнянні показників СВК з показниками підприємств-конкурентів відмічаємо, що все ж таке СВК ще буде відставити від них, подолання чого стане можливим після сплати кредиту в перспективі.

Таким чином, запропоновані заходи є доцільними, для СВК «Агрофірма «Перше травня», оскільки спричиняють підвищення ефективності господарської діяльності та конкурентоспроможності кооперативу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вініченко І.І., Маховський Д.В. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи. *Агросвіт*. 2013. №21. С. 10-13.
2. Гомза В.М. Шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2014. №12. С.109-115. URL : <http://eapk.org.ua/contents/2014/12/109> (дата звернення 27.08.2023)
3. Грабовський Р., Дадак О., Дорош-Кізим М. Конкурентоспроможність сільського господарства України на зовнішніх ринках та шляхи її підвищення. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького*. Серія: Економічні науки, 2022, т 24, № 100. С.16-21.
4. Данько Ю.І., Орел А.М. Сучасні напрямки забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції України. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 3. С. 98-105. URL : http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/ujae_2019_r03_a11.pdf (дата звернення 27.08.2023)
5. Демчук Н.І., Донських А.А., Ясинський В.М. Економічна сутність конкурентоспроможності підприємства та шляхи її підвищення. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 13. С. 424-427.
6. Желуденко К.В. Механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2021. Т.26. Вип.2(87). URL : http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2021_26_2/7.pdf (дата звернення 27.08.2023)
7. Зось-Кіор М.В., Калюжний С.О. Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства. *Економіка та держава*. 2020. №3. С.23-27. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/3_2020/6.pdf (дата звернення 27.08.2023)
8. Карпенко Я.В. Теоретичні основи конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної

конференції. Частина 2. м. Полтава, 30 – 31 травня 2023 р. Полтава, 2023. С.92-96

9. Ковальова О.М., Новак А.О., Новак О.М., Карпенко Я.В. Інноваційні напрями розвитку аграрних підприємств як засіб зміцнення конкурентоспроможності. *Управління бізнес-процесами та технологічними інноваціями в сучасних умовах та в післявоєнний період*. Зб. тез доповідей Міжнародної конференції. Частина 1. м. Київ, Національний транспортний університет. 10-11 жовтня 2023р. С.400-402

10. Конкурентоспроможність аграрного підприємства: навчальний посібник / А.С. Даниленко, О.М. Загурський, П.І. Юхименко та ін. За заг. ред. д-ра екон. наук, професора, академіка НААН України Даниленка А.С. Біла Церква: БНАУ, 2018. 248 с.

11. Косович Б.І., Орліковська А.В., Поврозник В.П. Зміцнення конкурентоспроможності ІТ-підприємств у період післявоєнного відновлення. *Інфраструктура ринку*. 2023. Випуск 72. С.94-100.

12. Крючкова Ж.В. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 12. С.49-53

13. Леськів Г.З., Франчук В.І., Левків Г.Я., Гобела В.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 220 с.

14. Ляшевська В.І., Сквіра І.О., Бойко Ю.А. Конкурентоспроможність підприємств аграрного сектору на зовнішньому ринку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск 28-1. С. 31-34. URL : http://bses.in.ua/journals/2018/28_1_2018/8.pdf (дата звернення 17.08.2023)

15. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : К. : Інститут аграрної економіки, 2007. 270 с.

16. Мартіянова М.П., Статівка К.О. Розробка заходів щодо підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Інфраструктура ринку. 2017. Випуск 6. С.57-62. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/6_2017_ukr/13.pdf (дата звернення 16.08.2023)

17. Пархомець М.К., Уніят Л.М. Управління виробництвом молока на інноваційній основі як напрям розвитку конкурентоспроможного молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах. *Інноваційна економіка*. 2018. №5-6. С.18-25. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/333814013.pdf> (дата звернення 15.09.2023)

18. Патица Н.І. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України. *Держава та регіони*. 2018. №5(104). С.35-45. URL : http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2018/5_2018/8.pdf (дата звернення 15.09.2023)

19. Поліщук В.А. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств. *ВІСНИК Полтавської державної аграрної академії*. 2017. №3. С.140-142.

20. Протосвіцька О.І., Федорчук О.М., Свиридовський В.М., Дудченко В.В. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 196 с.

21. Рослинництво з основами кормовиробництва: Навчальний посібник / О.М.Царенко, В.І. Троценко, О.Г. Жатов, Г.О. Жатова; За ред.д.с.-г.н., проф. О.Г. Жатова. Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. 384с.

22. Скрипник С.В. Підвищення конкурентоспроможності продукції фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств як організаційно-економічний пріоритет їх функціонування та розвитку. *Вісник Сумського національного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Випуск 3(81). С.136-140. URL : <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/99/90> (дата звернення 16.09.2023).

23. Спаський Г.В. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємства в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2017. №9. С.33-40. URL : <http://eapk.org.ua/contents/2017/09/33> (дата звернення 15.09.2023)
24. Статистичний щорічник України 2021. Державна служба статистики України, 2022. 447с.
25. Федик О.В. Проектування заходів з підвищення конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2021. Випуск 63. С. 205-208. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/38.pdf> (дата звернення 27.09.2023)
26. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. Вид. 2–ге, без змін. К.: КНЕУ, 2006. 316с.
27. Федорова Т.В., Прищепа А.В. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 30. С.241-248. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/39.pdf (дата звернення 16.09.2023)
28. Gryshova I. Y., Mityay O. V., Kuzhel V. V. Competitive position stability of agricultural sector of Ukraine at internal and external markets. *Actual Problems of Economics*. 2016. № 3(177). pp. 66-72.
29. Haegan D.B. (2012). Litterature review of the evolution of competitiveness concept. University of Oradea. P. 41-46.
30. Markovics K. (2005). Competitiveness of domestic small and medium enterprises in the European Union. *European Integration Studies*. № 1 (4). P. 13-21.
31. Samira Shahmansouri, Mohammadreza Dalvi Esfahan, Navid Niki. (2013). Explain the Theory of Competitive Advantage and Comparison with Industries based in Advanced Technology. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*. № 2 (10). - 841-848. URL :

<https://silo.tips/download/explain-the-theory-of-competitive-advantage-and-comparison-with-industries-based> (дата звернення 17.09.2023)

32. Uzhva A. M. (2016). Competitiveness of Enterprises in a Sustainable Agribusiness Development. Science and Education a New Dimension. *Humanities and Social Sciences*. Vol. IV (17), Issue 108. P. 7-11.

ДОДАТКИ